

Böröczfy Virág

A fotográfia oktatási rendszerének vizsgálata

I. Bevezet

Jelen kutatás része a Nemzeti Kulturális Alap Fotóm vészeti Szakkollégiuma által kezdeményezett „A fotóm vészeti mez vizsgálata Magyarországon” című átfogó vizsgálatnak. A kutatás vezet i a Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula F iskolai Karának munkatársai, Béres István és Dobovczki Attila. A kutatásvezet k által el zetesen megfogalmazott *Kutatási terv* alapján sa kutatás a magyarországi m vészeti szektor egy specifikus területére, a fotográfiára fókuszál, illet leg két jelent s szektorának, a m vészi fotográfiának, illet leg az azzal számos ponton érintkez , de alapvet en más elméleti és f ként gyakorlati problémát felvet alkalmazott fotográfia területének a feltérképezésére vállalkozik.ö¹

A kutatási tervben ugyanakkor nem található a vizsgált területek ó šfotóm vészeti, šalkalmazott fotográfiaó ó definíciója, a kutatás fotográfiai intézményrendszert feltérképez részében a kérdést érint en is csupán annyi került megfogalmazásra, hogy a két terület Magyarországon jelenleg élesen elkülönül egymástól mind a befogadói, mind a megrendel i oldal tekintetében². Bár a vizsgálat tárgyát képez fogalmak tudományos igény , szakmai konszenzus által meger sített definíciója tudomásom szerint a hazai fotográfiai diskurzusokban nincsen, a következ kben kísérletet teszek arra, hogy a kérdéses területek oktatásának rendszerét feltérképezem.

A kutatás szempontjából ezzel együtt kulcsfontosságúnak tartom, hogy a tanulmány további részeiben használt fogalmakat legalább jelen m re vonatkozóan definiáljam. A fotográfia oktatásának intézményrendszerébe ebben az értelemben beletartoznak mindazon intézmények, amelyek képzési programjukban a fotográfiai ismereteket önálló egységként feltüntetik, illetve a terület egyes részeinek rendszeres, dokumentálható ismeretátadását végzik. Ha az oktatott terület teljes képzési programon belüli arányát és súlyát nézzük, az a fotográfia oktatásának szempontjából az intézményrendszert kétféle típusra lehet bontani: egyrészt léteznek olyan képzési helyek, ahol a fotográfia önálló programként helyet kap az intézményben, ezek az ún. *szakképz intézmények*, másrészt léteznek olyanok, amelyben a fotográfiai ismeretek szerepelnek ugyan a képzési programban, de ez az oktatás végcélja

szempontjából eszköznek számít egy másik szakterület műveléséhez. A hazai fotográfiai oktatás vizsgálata szempontjából mindkét intézménytípus áttekintése lényeges, azonban a hangsúly mindenképpen a szakképző intézmények oktatási rendszer egészén belüli helyének, szerepének, perspektíváinak felmérésén van.

Ha a jelenlegi fotográfiai szakképző intézményeket a kutatási terv szempontjai alapján számba kívánjuk venni, fontos meghatározni, melyik helyeket tekintjük alkalmazott fotográfiai, illetve amatőr vésztő szempontjából releváns képzési intézményeknek. A kérdés vizsgálatakor legcélszerűbbnek magából az oktatási intézmény által kínált programok elnevezéséből való kiindulás tűnik. Ilyen értelemben az alkalmazott fotográfiai oktatási helyek viszonylag könnyen behatárolhatók, hiszen ezen a néven található az *Országos Képzési Jegyzékben* szereplő³, középfokú szakképesítést adó tanfolyam pontosan rögzített képzési- és vizsgáztatási követelményekkel.

A amatőr vésztő képzéssel azonban a helyzet némileg bonyolultabb, hiszen jelenleg Magyarországon nincs és a múltban sem volt olyan intézmény, amely képesítését ilyen elnevezéssel jelölte volna meg.⁴ Ha a képzés elnevezéséből kiindulva tovább folytatjuk a vizsgálatot, megállapíthatjuk, képzési profil szerint sem vésztői iskolában van fotográfia szak mind közép-, mind felsőfokon. Középfokon a művészi képzési helyek közül jellemzően azokban létezik önálló szakként fotóoktatás, amelyekben lehetőség van az oktatás végén a már említett alkalmazott fotográfus szakképesítés megszerzésére is. Ezek a középiskolák a budapesti *Képző- és Iparművészi Szakközépiskola*, illetve a miskolci *Szemere Bertalan Szakközépiskola, Szakiskola és Kollégium*. Az alkalmazott fotográfus szakképesítés ezeken kívül megszerzhető további, érettségire épülő amatőr vésztői profilú középfokú szakképző helyen: Budapesten a *Budai Rajziskolában*, az *Óbudai Képzőművészi Szakképző Iskolában*, illetve a *Théba Művészi Akadémián*, valamint Debrecenben a *Medgyessy Ferenc Gimnázium és Művészi Szakközépiskolában* és Szombathelyen a *Művészi Szakközépiskolában*.⁵ Felsőfokon a művészi képzési helyek közül két intézményben, a *Moholy-Nagy Művészi Egyetemen*, illetve a *Kaposvári Egyetem Művészi Felsőiskolai Karán* létezik amatőr fotográfiai elnevezésű szak. A fenti felsorolásból látható, hogy az oktatás tekintetében nem lehetséges az alkalmazott és a amatőr vésztői fotográfia szétválasztás, hiszen középfokon a amatőr vésztői képzési helyeken oktatják az alkalmazott fotót, a felsőfokú oktatásban pedig főként erről a tanulmány további részeiben részletesen szó lesz, hogy a amatőr fotográfiai szakok célja, hogy olyan szakembereket képezzenek, akik mindkét területen képesek tevékenykedni.

Ha az intézmények öndefiníciójánál árnyaltabban, a fotóművészi szakma⁶ oldaláról kívánjuk a képzési helyeket vizsgálni, vagyis azt nézzük meg, hogy az elmúlt években hol

képeztek a szakmában tevékenykedő alkotókat, megállapítható, hogy nem hagyható figyelmen kívül a fotóoktatás területén több évtizedes múltra visszatekintő *Budapesti Szolgáltató- és Kézművesipari Szakképzési Iskola fényképész képzése*. Bár nem tartozik az állami finanszírozású intézmények közé, mind az egyetlen ilyen jellegű szakképzésként, mind a fotóművészeti élet képviselőinek jellemző képzési helyeként a kutatás tárgyát képezi a *Magyar Újságírók Országos Szövetsége fotóriporter tanfolyama*⁷.

A fotográfia oktatási intézményrendszerének részét képezik a felsoroltakon kívül a magánfinanszírozású, hivatalosan akkreditált szakmát nem nyújtó, tanfolyam jellegű művészeti oktatási intézmények fotósképzései. Ezek évente 1 évre gombamódon szaporodnak, majd sok közülük rövid időn belül befejezik működését. A vizsgálat körébe ezért azokat az intézményeket vontam be, amelyek egyrészt több éves múlttal tekintenek vissza, másrészt pedig a jelenlegi fotóművészeti élet rendszeresen kiállító fiatal alkotói⁸ közül többen az adott iskolából kerültek ki. Jól jellemzi a magániskolák hazai fotóművészeti oktatás rendszerében elfoglalt helyzetét, hogy az 51 tagot számláló Fiatalok Fotóművészeti Stúdiója válaszoló 29 tagjának képzési helyszíne csupán 41%-ban volt a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem, 46%-uk kizárólag magániskolai tanfolyamon tanult (az iskolák közötti eloszlás: Fotografus.hu Alapítványi Fotóiskola 27%, Szellemkép Szabadiskola 13%, ASA Fotóstúdió 6%). A magániskolák közül ezek a szempontok szerint a legjelentősebbek megalakulásuk szempontjából kronologikus sorrendben az ASA Fotóstúdió, a Szellemkép Szabadiskola⁹, illetve a Fotografus.hu Alapítványi Fotóiskola, illetve a Kontakt Fotóművészeti Tanfolyamok. A fotográfia oktatásának intézményrendszerébe tartoznak azok az intézmények is, amelyek nem szakképzést folytatnak, viszont szerepel a képzési programjukban a fotográfia egyes részterületeinek oktatása. A hazai művészeti profilú felsőfokú képzési intézmények közül a többek között - a legtöbb hallgatóval rendelkező Magyar Képzőművészeti Egyetemen két szakának oktatási programjában szerepel a fotográfia: az *Intermédia* szakon kötelező tantárgyként a fotográfiai alapismereteket, a *Grafika* szakon választható fakultációként van lehetőség kézműves fotótechnikai kurzusokon való részvételre, továbbá a Pécsi Tudományegyetem Művészeti Karán mind a festés, mind a szobrászhallgatók kötelező tárgyként tanulnak gyakorlati fotográfiát. Az általános bölcsészeti karok közül az antropológia szakok képzési rendszerében szerepel fotóoktatás, a kutatás során a Miskolci Egyetem Kulturális és Vizuális Antropológia Intézete Antropológia szakát vizsgáltam.

A fotográfiai ismeretek általános középfokú oktatásban betöltött helyzetének feltérképezése ugyan hallatlanul izgalmas és nagyszabású feladat, azonban jelen kutatás keretei erre nem

adnak módot, ezért csupán a minisztériumi szabályozás és a központi követelmények rövid áttekintésére van lehetőség.

A kutatási idő rövidsége (négy hónap) továbbá nem tette lehetővé az összes, fent megnevezett intézmény minden kutatási szempont szerinti vizsgálatát. A jelenleg hozzáférhető tájékoztató jellegű, interneten is letölthető dokumentációs anyag alapján tantárgyi struktúra elemzése minden, korábban megjelölt iskolára kiterjedt, azonban a további vizsgálatra iskolatípusonként az intézmények szélesebb körét kellett kiválasztanom. A kiválasztás alapja a szakértői típusú mintavétel volt, tehát a minél reprezentatívabb mintavétel érdekében igyekeztem azokat a képzési helyeket részletesen megvizsgálni, amelyekben országosan a legtöbb hallgató jár, illetve amelyekben a legtöbb, a szakmában dolgozó alkotó kerül ki.

Az intézményeket működési rendszerük szerint államilag finanszírozott, intézményes és magánfinanszírozású kategóriákra bontottam. Az államilag finanszírozott iskolák közül behatóan vizsgálom a középfokú középiskolai rendszer oktatási intézmények közül a *Képzés- és Iparművészeti Szakközépiskolát*, az érettségi utáni szakképzési helyek közül az alkalmazott fotográfusok végzettséget adó *Budai Rajziskolát*, illetve a fényképező szakképzést végző *Budapesti Szolgáltató- és Kézművesipari Szakképző Iskolát*. A felsőfokú szakképzési intézmények közül mindkettőt, a *Moholy-Nagy Művészeti Egyetemet*, illetve a *Kaposvári Egyetem Művészeti Felsőiskolai Karának* fotográfia szakának részletes vizsgálatára sor került. A felsőfokú, más szak keretében fotográfiaóktató iskolák közül a *Magyar Képzőművészeti Egyetem* intermédia szakán, a *Miskolci Egyetem Kulturális és Vizuális Antropológia tanszékének Antropológia szakán* és a *Pécsi Tudományegyetem Művészeti Karán* végeztem felmérést. A magánfinanszírozású intézmények közül a kutatás tárgyát képezte az ország jelenleg egyetlen fotóriporter képzése, a *Magyar Újságírók Országos Szövetsége tanfolyama*, illetve az *ASA Fotóstúdió* és a *Fotografus.hu Alapítványi Fotóiskola* tanfolyamai. Nagyon szerettem volna a vizsgálatba bevonni a magánoktatás egyik szintén kiemelkedő, nagy múltú intézményét, a *Szellemkép Szabadiskolát*, azonban az iskola alapító-vezetője elutasított mindenfajta közreműködést a kutatásban.

A kutatás alapját a kutatási terv szerint három, kutatásmethodikailag is eltérő irányvonal képezte. Az első és legfontosabb az oktatási intézmények működésével kapcsolatos írott dokumentumok: szakindítási, akkreditációs anyagok, saját működésével kapcsolatban megjelent publikációk jegyzéke, jelenlegi és múltbeli tantervek, tanmenetek. A dokumentációs anyagokkal egy részét sikerült csak megszerezni a különböző iskoláktól, ugyanis többségük meglepő módon a különböző intézmények számára sem áll rendelkezésre, illetve amennyiben rendelkezésre állnak is, a külső betekintés lehetőségét elzárkóztak.

Számos oktatási szervezet múltjával kapcsolatos dokumentációs anyag egyszer en tároló helyiség hiánya, illetve személyzeti változások miatt megsemmisült, illetve a jelenlegi kutatás számára hozzáférhetetlen helyre ó els sorban az érintett személyek magánlakására ó került. A szakindítási, akkreditációs anyagok így gyakran az intézményvezet k számára is ismeretlen helyen vannak, illetve a harmadik személy számára történ betekintés lehet sége több hetes ügyviteli és utánajárási problémát vet fel. Ezeket az iratokat mindössze egyetlen helyen, a Kaposvári Egyetemen sikerült megtekintenem, a többi intézményben kizárólag a saját írásbeli tájékoztató anyagukból tudtam az adatokat megszerezni. A régebbi tanmeneteket az iskolák hivatalból nem rzik, ezért a kutatás során amennyiben szórványosan el kerültek, az kizárólag a megfelel személlyel történ szerencsés találkozás eredménye volt. Az intézményvezet k elmondása szerint a m ködéssel kapcsolatban amúgy is felmerül rengeteg adminisztráció nem teszi lehetővé, hogy saját m ködésükr l megjelen publikációkat folyamatosan nyomon kövessék, ezért az egyes iskolákról szóló bibliográfia összegy jtése mindenképpen meghaladja jelen kutatás kereteit. A részletes vizsgálat tárgyát képez intézmények m ködésér l a helyben kideríthet , illetve a korábbi kutatások alapján összeállításra került irodalom jegyzéket a kutatás mellékleteként csatolom.

A jelenlegi tantervekben l az iskolák helyi tanterve nyilvános, az egyedi tanmenet és tantárgyi háló rendelkezésre bocsátása az adott intézmény vezet jének döntését l függ. Az iskolák ó részben a személyes kapcsolatok miatt ó nagy részben elemzésre hozzáférhetővé tették ezeket, azonban a tanulmány mellékleteként nem tehet k közre.

A dokumentációs anyag összegy jtésén kívül rendkívül fontos részei a vizsgálatnak az intézményvezet kkel készített mélyinterjúk. Az interjúk el re kidolgozott kérdéskörök szerint bonyolódtak le¹⁰. A kérdések főbb témakörei a képzés megalakulása során megfogalmazott és a jelenlegi oktatási célkit zés viszonya, a diákok sz részi gyakorlata, az oktatás során alkalmazott módszerek, a diákok pályára kerülésének lehet ségei, illetve az intézmény m ködésének perspektívái voltak.

A beleegyez intézményekben¹¹ hallgatói monitoring vizsgálatok készültek. Ezek eszköze önkitölt s kérd ív¹² volt, amelyekben a pályára kerülés motívumait, saját terveik megvalósításának esélyeit, illetve azt vizsgáltuk, honnan és kikt l tájékozódnak a hallgatók a fotóm vészet és a fotókultúra kérdéseir l.

A kérdéssorok kidolgozása és az intézmények megkeresése másfél hónapot vett igénybe. Az interjúk és a kérd ívek kitöltése további két hónapig tartott, míg az elemzésre mindössze b két hét állt rendelkezésre.

A rövid idő alatt rendelkezésünkre álló információk körét az átfogóbb körkép érdekében természetesen lehetne még bővíteni, ugyanúgy a meglévő adatokat további szempontok szerint tovább lehetne elemezni. A következőkben a már idézett kutatási terv, illetve a Kuratórium által 2008-ban megfogalmazásra került szempontrendszer szerinti elemzés került kidolgozásra.

Szintén a rövid határidő alatt elvégzendő hatalmas munkának tudható be, hogy a tanulmány leadásáig a hallgatói kérdések feldolgozása nem sikerült, ezért azt pótlólag, mellékletként csatolom a kutatási anyaghoz.

I. Elzetes kutatások

A hazai fotóoktatás rendszerének módszeres feldolgozása jelenlegi ismereteim szerint ez idáig nem történt meg. Ez a tény talán nem túl meglepő annak tudatában, hogy az intézményes fotóképzés története sem nyúlik vissza túl régre Magyarországon. Amíg ugyanis Nyugat-Európában az 1890-es évekre a fotográfia felső fokú oktatása is általánossá vált¹³, hazánkban csak 1914-ben, a Székesfővárosi Iparrajziskolában¹⁴ indult el a középszintű képzés és csupán 1984-ben¹⁵ vezették be az Iparművészeti Főiskolán a felső fokú fotóoktatást.

A képzések történeti feldolgozása részeredményének tekinthető Keller Katalin fotográfus, a Képzés- és Iparművészeti Szakközépiskola egykori tanára által 1979-80-ban a Magyar Fotóművészek Szövetsége megbízásából készített *Fejezetek a fotóoktatás történetéből I* című tanulmány. Az összefoglalás a hazai fotóoktatás történetét tekinti át és azon belül is felfigyel a Pécsi József szerepét az Iparrajziskola fotó szakosztályának megalakulásában a kezdetektől 1919-ig. A négy fejezetes, cca. 200 oldal terjedelmű több példányban elkészült kézirat azóta a kecskeméti *Magyar Fotográfiai Múzeum* levéltárába került és jelenleg ott nyugszik talán jobb sorsra várva. A tanulmány elenyésző része publikálásra került ugyan a szakközépiskola fotó szakának 100 éves történetét bemutató kiadványban,¹⁶ azonban ez a közlés főleg nagyrészt jegyzetek nélkül főleg inkább egy gyors rezümének tekinthető, mintsem érdemi összefoglalásnak.¹⁷ A szakosztály 1919 utáni megalakulásának dokumentumai viszont már nem kerültek a Fővárosi Levéltárba, hanem jórészt az iskola archívumában várják a többi szakdokumentációjával együtt a jövőbeli feldolgozást.

Ezen kívül a hazai fotóoktatás történeti feldolgozása szempontjából talán részeredménynek minősülhet 2007-ben az ELTE Művészettörténet szakán készített szakdolgozatom¹⁸, amelynek témája a fotográfia, mint önálló szak/szakirány kidolgozása és szerepe a hazai közép-és felső fokú művészeti oktatásban. A dolgozat során megkíséreltem rekonstruálni a

hozzáférhet információk (írott dokumentumok, interjúk) alapján az említett két intézmény megalakulásának körülményeit, a működésének alakulását az elmúlt id szakban. Már akkor szembesülnöm kellett azzal a sajnálatos ténnyel, hogy az iskolák saját működésüket elég rendszertelenül adminisztrálják olyannyira, hogy nemhogy a megjelent publikációkat nem vezetik, de még a régi tanmenetek, hallgatói névsorok is gyakran a kukába kerülnek. Így az sem deríthető ki sokszor, kik jártak az adott iskolába, kik és miket tanítottak ott.

Jelen kutatás eredményének tekinthető legalábbis szándékait tekintve az a *kerekasztal beszélgetés-sorozat*, amelyre 1999 tavaszán került sor a Kossuth Klubban. A különböző témákból álló fotóelméleti szimpózium a hazai fotográfiai élet jellemző tendenciáit szeretne volna bemutatni az adott részterületek legfontosabb képviselőinek megkérdezésével. *A fényképezésképzés átalakulása* című kerekasztal beszélgetés az akkori fotós-képzés (és nem csupán a fényképező!) intézményeinek működési szisztémáját próbálta meg a beszélgetés résztvevőinek szemüvegén keresztül bemutatni. A szimpózium szerkesztett változata kiadásra került a 2000-es Fotóhónap alkalmából a Magyar Fotóművészek Szövetsége gondozásában.¹⁹ A jelenlegi kutatás részét képező intézmények története jórészt teljesen feldolgozatlan a hazai tudományos élet számára, többségük dokumentációs anyagának összegyűjtése több hónapos, nem is biztosan garantált sikerrel kecsegtető próbálkozás lenne, amely mindenképpen meghaladja jelen felmérés néhány hónapos időkeretét. Természetesen, azokat az írott dokumentumokat, amiket az intézmények működésével kapcsolatban találtam, a tanulmány mellékletében közreadom, illetve ahol sikerült valamilyen szintű bibliográfiát összeállítanom, azt szintén mellékletként csatolom.

II. A fotográfia oktatásának államilag finanszírozott, intézményes képzési formái

III.1. A középfokú intézményrendszer

III.1.1. A fotográfiai ismeretek megjelenése az általános középfokú vizuális oktatásban

Ma Magyarországon a közoktatás hatályos szabályozásának alapvető dokumentuma a közoktatásról szóló többször módosított 1993. évi LXXIX. törvény. A törvényhez kapcsolódóan a kormányrendeletben határozta meg a közoktatás működésének alapvető kereteit. A kormányrendelet melléklete a Nemzeti Alaptanterv²⁰, amelynek a rendelet szerint

őf funkciója a közoktatás tartalmának elvi, szemléleti megalapozása oly módon, hogy az iskolák önállóságát szem el tt tartva meghatározza a közoktatás országosan érvényes általános céljait, a közvetítendő m veltség f területeit, a közoktatás tartalmi szakaszolását és az egyes tartalmi szakaszokban megvalósítandó fejlesztési feladatokat.ő A Nat tehát az iskolában elsajátítandó m veltség alapjait határozza meg olyan módon, hogy megteremtve ezzel a közoktatás egységét.

A Nat iránymutatást ad az iskolánként eltér helyi tantervek kidolgozásához. A helyi pedagógiai programok, tantervek akkor töltik be a törvény által meghatározott szerepüket, ha megfelelnek a Nemzeti alaptantervben megfogalmazott értékeknek, elveknek, célkit zéseknek és kiemelt fejlesztési feladatoknak.

A Nat meghatározza az ún. škulcskompetenciákő körét, šamelyekre minden egyénnek szüksége van személyes boldogulásához és fejlődéséhez, az aktív állampolgári léthez, a társadalmi beilleszkedéshez és a munkához. Ezek közé tartozik eszerint az Európai Unió többi országával összhangban az észztétikai-m vészeti tudatosság és kifejez képességő is, amelyet az alaptanterv így határoz meg: šAz észztétikai-m vészeti tudatosság és kifejez képesség magában foglalja az észztétikai megismerés, illetve elképzélések, élmények és érzések kreatív kifejezése fontosságának elismerését mind a tradicionális m vészetek nyelvein, illetve a média segítségével, ideértve különösen az irodalmat, a zenét, a táncot, a drámát, a bábjátékot, a vizuális m vészeteket, a tárgyak, épületek, terek kultúráját, a *modern m vészeti kifejez eszközöket, a fotót és a mozgóképet*.ő A Nat ugyanakkor ajánlást tesz a közoktatás különböz évfolyamain a különböz m veltségi területek százalékos arányát.

E szerint a m vészeti ismeretanyag az oktatás átlagosan 10%-át javasolt kitenni.²¹ Az oktatási törvény ugyanakkor a 9. és 10. évfolyamokon még el írja kötelez en a rajz tanítását, a 11. és 12. évfolyamokon az érettségire készül k fakultációban tanulhatják ezt a tantárgyat, illetve van egy šm vészetekő sáv, amely az iskola döntése szerint lehet rajz, ének-zene vagy mozgóképkultúra és médiaismeret, esetleg dráma.

A fotográfiai ismeretek oktatása ugyan tételesen nem szerepel a Nat az egyes tantárgyak felépítésére vonatkozó leírásában, viszont gy jt fogalomként használja a *technikai médiumok* kifejezést, amelynek mind elemz , mind alkotói megismertetését a *vizuális kultúra* tantárgy 9-12. osztályos tananyagába javasolja beépíteni. A vizuális kultúra a tantárgyleírások alapján a korábbi *rajz* tantárgy része, amely az iskolákban általában *rajz és vizuális kultúra* néven oktatott tárgy. A szakterület közoktatáson belüli elmaradott helyzetét illusztrálhatja az Oktatási és Kulturális Minisztérium közoktatás fejlesztéséért felel s háttérintézmény, az *Oktatáskutató és Fejleszt Intézet*²² utóbbi években közzétett kutatási eredményei²³.

A felmérésből azonban kiderül, hogy némely iskolában már a 9. és 10. évfolyamokon sem tartanak rajzórát. A felsőbb évfolyamokon javítja a statisztikát az a néhány iskola, ahol érettségire is készülnek diákok.

Az intézet honlapján olvasható tanulmányokból körvonalazhatók a terület oktatásával kapcsolatos szakmai álláspontok, vitás kérdések és a javasolt továbblépési irányok. A kérdéssel foglalkozó szakértők között konszenzus van abban a tekintetben, hogy igencsak időszerű a tantárgy átfogó fejlesztése, hiszen a 21. században a vizualitás olyan kiemelkedő, megkerülhetetlen tényező, amelynek kihívásaira a terület alapvető ismeretei nélkül szinte lehetetlen reagálni. Az OKI 2003-as obszervációs felmérése²⁴ bemutatta a rajz és vizuális kultúra tantárgy helyzetét a középiskolákban, amelyben a tantárgy iskolákon belüli alacsony presztízsét jól mutatja, hogy a tárgyat tanító tanárok 16%-a megfelelő szakképesítés nélkül tanít. A fotóoktatás szempontjából a helyzet annyival rosszabb az általános vizuális oktatásban, hogy azok a tanárok, akik rendelkeznek a szükséges végzettséggel, nagy valószínűséggel nem rendelkeznek fotográfiai ismeretekkel, hiszen az oktatási intézetek tantárgyi hálójában nem szerepelnek ilyen programok.²⁵ Ehhez még hozzájárul az, hogy az iskolák 62%-ban nincs rajz szaktanterem és ennél is többen nincs szertár, amely a köztudottan eszközigényes fotográfia oktatását tovább lehetetleníti. A felmérésből azonban arra is fény derül²⁶, hogy némely iskolában már a 9. és 10. évfolyamokon sem tartanak rajzórát. (A felsőbb évfolyamokon javítja a statisztikát az a néhány iskola, ahol érettségire is készülnek diákok.)

A nagyon tanulságos helyzetfelmérést azonban jogszabályi szabályozásbeli intézkedés nem követte, minimális, csupán a tantárgy korszerűsítésére vonatkozó javaslatokat tartalmazó újabb elemzések születtek.

Az Oktatáskutató és Fejlesztési Intézet honlapján publikált tanulmányában Pallagi Andrea, az Intézet Követelmény és Vizsgafejlesztési Központjának tudományos munkatársa a 2005-ös megújult rajz és vizuális kultúra tantárgy érettségi vizsgarendszerét vizsgálva mutatja be nemzetközi összehasonlításokkal a tantárgy jelenlegi hazai helyzetét és vázolja fel az új vizsgához kötődő fejlesztési lehetőségeit.²⁷ A tanulmányban a hazai vizuális nevelés legalább egy évszázados hagyományának nevezi azt, hogy a tanórákon a képzés művészi központú tevékenység dominál, ami azt jelenti, hogy az évek során egyre csökken a tantárgyra fordítható időkeretek között a legjellemzőbb tanítási cél, hogy a diákok látvány után tanulmányrajzot készítsenek. Ugyanakkor nehezen kapnak teret a tananyagban a mindennapi élet vizualitásával is foglalkozó területek, témák, mint a vizuális kommunikáció és a környezetkultúra. Ezt azért tartja problematikusnak, mert a diákok ó kivantképp azok, akik a

kés bbiekben nem ez irányban tanulnak tovább ó a mindennapi életben gyakrabban találkoznak az alkalmazott jelleg vizuális jelenségekkel, amelyekre mint befogadók reagálnak. Az új érettségi rendszer kapcsán felmerül legfontosabb fejlesztési feladat a tanulmány szerint a befogadói kompetenciák b vítése, amely ó ha képkészít oldalról nem is - de a technikai képek értelmezésére is nagyobb teret ad. Szintén az új érettségi rendszerhez köt dik, hogy elvileg 2005-t l már lehet a 2001 óta az Oktatási Minisztérium útmutatása alapján kidolgozásra ajánlott mozgóképkultúra- és médiaismeret tantárgyból is vizsgázni.²⁸

III.1. 2. A fotográfia oktatása a m vészeti középiskolai oktatásban

A M vel dési és Közoktatási Minisztérium az intézmények min ségének könnyebb ellen rizhet sége érdekében elrendelte, hogy a szakközépiskolákat a korábbi négyr l ötévesse alakítsák át, illetve a szakmák jó részének oktatására, így a középfokú fotográfusképzésre is egységes képzési rendszert fogadott el 1996-ban²⁹. Ennek értelmében a diákok a negyedik év végén közismereti érettségit tesznek, a szakmai (OKJ) vizsga az ötödik év elvégzése után lehetséges.³⁰ A középfokon megszerezhet szakképesítés az alkalmazott fotográfusó végzettség megszerzését jelenti, amely jelenleg az országos követelményrendszer szerint képesítés kétféle intézményi struktúrában szerezhet meg: egyrészt párhuzamos oktatás során, a középiskolai közismereti képzéssel párhuzamosan a diákok tanulnak szakmai tantárgyakat is, majd a negyedik év elvégzése után közismereti érettségit tesznek és az ötödik év végén van lehet ségük az alkalmazott fotográfus képesítési vizsga abszolválására. A másik lehet ség a kiegészít képzés jelleg szakképzés, amely érettségi utáni kétéves képzést jelent. Az alkalmazott fotográfus képzés végcélja, tanmenete, személyi és infrastrukturális követelményei ó mivel központi szabályozásról van szó ó elvileg minden intézményben meg kell, hogy egyezzen. Ezeket részletesen tárgyalom a tanulmány érettségi utáni szakképzéseket bemutató fejezetében, a III.2.2. részben.

A rendelkezés m vészeti középiskolákra vonatkozó változása, hogy a szakmai tantárgyak nagy része átkerült az ötödik évre, amely azt is jelenti, hogy csupán azokban a középiskolákban érdemes fotó szakot indítani, ahol van esélye annak, hogy kell számú diák elvégi az ötödik évet is. Jelenleg a budapesti *Képz. -és Iparm vészeti Szakközépiskolában*³¹, illetve a miskolci *Szemere Bertalan Szakközépiskola, Szakiskola és Kollégiumban* folyik iskolai rendszer párhuzamos fotográfus szakképzés.³²

Fotográfiai ismeretek oktatása ugyan folyik más m vészeti profilú középiskolában is, például a pécsi *M vészeti Szakközépiskola* grafika szakának keretén belül vagy a szintén pécsi *Le vey*

Klára Gimnázium kommunikáció és médiaismeret emelt óraszámú tanítási csoportjában³³, azonban ezek számba vétele és vizsgálata meghaladja jelen kutatás keretét.

A párhuzamos alkalmazott fotográfus képzés kimeneti követelményei megegyeznek ugyan a szakképzési követelményekkel, azonban nyilvánvalóan a tanulók motivációja a korosztály sajátosságainál fogva más. A középiskolákba ugyanis az általános iskola 8. osztálya után veszik fel a diákokat, akik életkorukból adódóan nem rendelkeznek még kialakult jövőképpel arra vonatkozóan, milyen céllal végzik az adott képzést.³⁴ A Képzés- és Iparművészeti Szakközépiskola fotó szakosztályának vezetője, Tímár Péter szerint nagy probléma, hogy a középiskolai érettségi után az ötödik, tisztán szakmai évet a hallgatók közül nagyon kevesen végzik el, ha pedig elvégzik, gyakran nem csinálják meg az alkalmazott fotográfus szakmunkás képesítő vizsgát. A magyarázat erre, hogy a hatályos jogszabályok egy szakma tanulását engedélyezik államilag finanszírozott rendszerben, a további tanulmányok önköltségesek. A szakma tanulásának viszont kizárólag a vizsgával végzett képzés vehet, tehát a rendszer lehetőséget teremt arra, hogy valaki egymás után több szakmát tanuljon anélkül, hogy erről hivatalos papírja lenne.³⁵ A felsőoktatásban továbbtanulni szándékozók pedig gyakran az ötödik év helyett inkább a megcélzott felsőoktatási intézmény felvételi eljárást készítenek el.³⁶

A középiskolába a leendő diákokat rajz felvételi alapján választják ki. A felvételi vizsgán csendéletet, portrét és egy, szabadon választott feladatot kell teljesíteni a jelölteknek. A rajzok kidolgozásmódja, képi látásmódja, illetve a jelentkezéskor megadott szakok sorrendje dönti el, kit milyen szakra vesznek fel.³⁷ Az intézmény tantervét tehát az összeállítók úgy tervezik meg, hogy figyelembe vegye ezeket a körülményeket, vagyis hogy az érettségiző diákok olyan képzést kapjanak, ami képessé teszi őket arra, hogy művészeti területen továbbtanulhassanak. Az ötödik év inkább a szakmunkás vizsgára való felkészülés éve, amolyan átmeneti, mintsem a képzési struktúra nélkülözhetetlen eleme.

A középiskolában, mivel a negyedik év végén a hallgatók közismereti alap-, vagy emelt szintű érettségi vizsgát tesznek, a központosan meghatározott óraszámokban közismereti tantárgyakat tanulnak a hallgatók. Ezzel párhuzamosan folyik a szakmai program heti nyolc órában. A szakmai tárgyak felépítése egy általános művészeti képzést nyújtását célozza, amely érettségi után lehetőséget tesz arra, hogy a diák mindenféle kötelezettség nélkül eldöntse, hova jelentkezik tovább. Ezt segíti elő többek között a különböző szakok közötti átjárhatóság, ami azt jelenti, hogy a tanulók járhatnak több szakos órára, szakkörökre, sőt indokolt esetben menet közben a tanuló szakot is cserélhet.³⁸

A szakmai képzésről elmondható, hogy az oktatás nagy része teljesen egyénre szabott munkában történik, amelynek lényege, hogy a tanulók egyéni sajátosságainak maximális figyelembevételére törekszik az eredményesség érdekében. A kis létszámú, maximum hét fős osztályok évfolyamonként biztosítják, hogy a pedagógusok jól ismerik növendékeiket, pontos információkkal rendelkeznek valamennyi diákról.³⁹

Ilyen kis létszámú osztályok esetében az egyes tantárgyért felelős tanár figyelembe tudja venni az egyes tanulók eltérő haladási szintjét és probléma esetén hatékony segítséget tud nyújtani.

A fotó szak tanulói a szakma sajátosságainak megfelelően az iskola szélszabadabb növendékei: szinte a legelső óráiktól kezdve a munkájuk jelentős része külső helyszínekhez kötődik. Idejüknek tehát csak egy részét töltik tanteremben, fotó-laborban vagy műteremben, a többi időben ki-ki a maga keresté (vagy tanára diktálta) helyszínen, a maga feladatán önállóan (a tanári instrukciókat felidézve, de saját ötletei, tehetsége által vezérelve) és utólag persze szigorúan elszámoltatva) dolgoznak.⁴⁰

A képzés a kezdetektől az egyre nagyobb egyéni szabadságfok felé halad. Mivel az intézmény nem teszi kötelezővé a fotográfiai ismereteket a felvételi során, az első évben az elméleti, fotótörténeti és szakmai alapismereteket sajátítják el. A szakelmélet és a szakgyakorlat tanítása egymásba fonódóan folyamatosan megtalálható az egyes évfolyamok munkájában a vezérfonal általában a gyakorlatban végzett munka, az elmélet pedig ennek serkentője és magyarázója. Technikailag az intézmény feltételezi, hogy egy alap-felszerelést (kisfilmes, tükröreflexes fényképezőgépet, lehetőleg nagy látószög objektívvel) az első tanév elején közepén minden diák családja beszerez, ugyanis az első két évben az analóg technika széleskörű használatára irányuló feladatok vannak. A feladatok úgy épülnek fel, hogy indirekt formában ráirányítsa a hallgatók figyelmét az oktatni kívánt problémára, ugyanakkor teret ad már a tanulási folyamat kezdetén a tanulók kreativitásának.⁴¹

A felvételeket a diákok kezdetben tanári segítséggel, később önállóan laborálják. A laboráláshoz szükséges feltételeket az intézmény biztosítja: rendelkezik saját pozitív és negatív laboratórium teljes felszereltséggel. Tímár Péter tapasztalata szerint napjainkban nehézséget jelent, hogy a tanulóknak hagyományos fényképezőgépe legyen, inkább mindenki digitális gépet kap otthon, pedig az oktatáshoz szükségesek lennének a hagyományos gépek. Több gyereknek kénytelen így az iskola hosszabb időre iskolai gépet adni, hagyományos gépet a családok ugyanis már nehezen vásárolnak.⁴²

Az iskola a munkához igyekszik olyan technikai háttérrel biztosítani, ami a lehetőségek széles skáláját adja. A speciális feladatokhoz (például épületfotózás, speciális tárgyfotózás) a

m szak, m termi fényképez gépet és a m termi világítás eszközeit szintén a szak biztosítja. A további évfolyamok számára szükséges, a képek digitális feldolgozásához a számítógépet, szkennereket, nyomtatókat és egyebeket az iskola bocsátja a diákok rendelkezésére. A felszereltséget a technikai haladással leginkább lépést tartva, pályázati forrásokból próbálja a szak id r l id re fejleszteni. A digitális felszerelések tekintetében a szak igyekszik körültekint en gazdálkodni, hiszen a többszázezer forintos felszerelések elavulási ideje egy-két év. Hogy ne kelljen pár évenként a teljes felszerelést lecserélni, a digitális képszerkesztés során úgynevezett *hibrid* eljárást alkalmaznak, vagyis a felvételeket filmre készítik a diákok és az el hívott film kerül digitalizálásra, élvezve a régi és az új technika adta el nyöket is.⁴³

A második évfolyamtól kezdve a képalakítás tudatosságának elmélyítésén van a hangsúly: a hallgatók az el z ekben megtanult formanyelvi lehet ségeket meghatározott jelentés elérése érdekében használják fel.⁴⁴ Ekkortól a tanulók a kreatív feladatok mellett alkalmazott szempontrendszerrel érint képeket is készítenek.

A második évt l a diákok az elvégzend valamennyi munkát a tanévkezdéskor megismerik egy olyan šmenüö formájában, amelyb l részben a vezet tanár jelöl ki egyénenként más feladatokat, részben saját maguk választanak. Másodévben hat, harmadévben nyolc, negyedévben pedig öt feladatot kell ezek közül a tanulóknak minimálisan teljesíteni. Így végeredményben minden tanuló érdekl désének és a tanári szándékoknak megfelel egyéni, testre szabott éves tervet teljesít.⁴⁵

A harmadik év lényegében a szakközépiskolai négy év legjelent sebb éve, hiszen a diákok ebben az id szakban gondolkodnak el a továbbtanulási lehet ségeken, kezdik komolyan venni a szakmát, vagy éppen más irányba orientálódnak. Ugyanakkor még nem nyomasztja ket az érettségi és a felvételi közelg ideje, tehát képesek az addig többnyire készség szinten megtanult ismereteket komplexebb feladatok megoldására fordítani. Az évfolyam számára az összetettebb kreatív feladatokon túlmen en a szakelmélet tantárgy tanítása a legmeghatározóbb. A szakelmélet az anyagismereti, technikai, technikatörténeti, fizikai és kémiai tudnivalók teljes, rendszerez áttekintését adja, lényegében már konkrétan az érettségire való felkészülés jegyében is.

A harmadik évfolyam számára felkínált šmenüö jól tükrözi a gyakorlati feladatok komplex szakmai rendszerét: akt m termi világításban vagy természetes környezetben, autó és ember beállított, konstruált szituációban, divat m teremben vagy szabadban, egy helyszín bemutatása, esemény-riport, esti felvételek, et d 10-12 képben, hanglemezbőrítö (fotók, terv és makett), kézzel készített színezett felvételek, kontaktus teremtés (portré), montázs, kollázs,

papírnegatív felvételek, beállított portré szabadon választott környezetben, prospektus fotók (fotók, terv és makett), sport, tárgyfotó, többszörös expozíció, városkép.⁴⁶

A negyedik évben a tanulóknak lehet segítségük van szakmai téren az addigi hiányok pótlására annak érdekében, hogy teljesítsék a szakterületenként mindenki számára kötelező minimális teljesítményszintet.⁴⁷ A negyedik évfolyam tanítása, tanulási metodikája nagyrészt már az érettségire összpontosul, illetve figyelembe veszi a tervezett felső oktatási intézmény speciális követelményrendszerét.

A fotó szakról továbbtanulók nagy része valamilyen művészeti felső oktatási intézménybe jár, a legjellemzőbb helyek a Magyar Képzőművészeti Egyetem, a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem, illetve a Színház-és Filmművészeti Egyetem.⁴⁸

III. 2. Az érettségi utáni szakképesítés rendszere

Magyarországon jelenleg az érettségi vizsga letétele után háromféle, az Országos Képzési Jegyzék szerint államilag elismert fotós szakma tanulására van lehetőség: fényképész és fotótermék kereskedő (OKJ 51 213 01), alkalmazott fotográfus (OKJ 54 211 01) és fotóriporter (OKJ 52 840 201)⁴⁹. Ezek közül az első kettő tanfolyam végezhető el állami finanszírozású intézményes képzés keretei között, míg a fotóriporter képzés kizárólag önköltséges módon, a Magyar Újságírók Országos Szövetsége tanfolyamának keretében működik.

Az OKJ tanfolyamok időtartama két év, az oktatás végén a tanulók záróvizsgát tesznek. Az egyes szakmák esetében mind az oktatandó tantárgyak köre és aránya, mind a záróvizsga követelményei, mind a végzettséggel betölthető foglalkozások köre jól szabályozott volt. 2006-ban az oktatási miniszter rendeletben módosította az OKJ szakképesítés rendszerét⁵⁰. Ennek fő eleme, hogy az egymásra épülő, a különböző területek közötti nemzetközi mobilitást biztosító modulrendszer képzés bevezetése. 2007 szeptemberétől a szakképzési helyek térségenként Térségi Integrált Szakképzési Központokba tömörülnek, amelyek között - koordinálják a szakképzési hozzájárulások elosztását. Az új OKJ jegyzék kidolgozása mellett a legfontosabb változás, hogy szakmai vizsgát már nem csak intézményes keretek között oktató képzési helyek szervezhetnek, hanem létrejöhetnek ún. intézmény-független vizsgaközpontok is, tehát a képzés legfőbb (és nagyjából egyetlen) fokmérőjévé a saját maga által szervezett vizsgabizottság által sikeres vizsga teljesítése lett.

A közoktatásról szóló törvény (1993. évi LXXIX. törvény) 2007. szeptember 1-én, valamint a szakképzési hozzájárulásról szóló (2003. évi LXXXVI. törvény) törvény 2008. január 1-től

hatályba lépő módosításai, a keresletvezérelt szakképzés rendszerének kialakulása érdekében, a szakképzés fejlesztés regionális koordinációjában jelentős szakmai hatáskörökkel ruházta fel a regionális fejlesztési és képzési bizottságokat (RFKB). A szak- és felnőttképzési reformjavaslatokat tartalmazó dokumentumokban a szakképzésnek és a felnőttképzésnek a munkaerő-piaci igényekkel való összehangolása érdekében legfontosabb elemként a szakképző intézmények és a fenntartói döntések integrációja, a térségi integrált szakképző központok (TISZK) új koncepciója, a szakképzési kapacitásszabályozás törvényi háttérének megteremtése szerepelt. A TISZK-ek törvényi szabályozásának átalakításával megteremtettük a jogszabályi háttérét annak, hogy létrejöhessen egy olyan intézményfenntartói és intézményi hálózat, amelynek szakképzési feladatellátása (képzési struktúra, tanulólétszámok) regionális szinten koordinált és vezérelt lesz.

A szakképzés reformjának kiemelt célja a Szociális és Munkaügyi Minisztérium közleménye szerint a *szakképzés és a gazdaság együttműködésének erősítése, a munkaerő-piaci kereslet-kínálat közelítése, a kereslet-vezérelt szakképzés megteremtése*⁵¹. *Ősszességben a képzési szakirányok és a beiskolázási létszámok nem tükrözik megfelelően a gazdaság igényeit. Szakmát a tanulók, illetve szüleik választanak, akik nem rendelkeznek elegendő információval a megalapozott pályaválasztási döntéshez. Az intézményfenntartók rendelkeznek ugyan megfelelő munkaerő-piaci információval, de az indított szakirányokkal kapcsolatos döntéseikért kevésbé viselik a felelősséget. Mindezek következtében torzult és túlságosan széttagolt az iskolarendszer és az iskolarendszeren kívüli szakképzés struktúrája.* A bizottságok - gazdasági elemzésekre alapozva - meghatározták, milyen szakirányokban és milyen létszámarányban képezhetnek a jövőben fejlesztési támogatással az iskolák. Felelősségteljes döntés ez, hiszen hatása túlmutat az iskola keretein. Ha jól döntenek, pár év múlva a fiatalok könnyebben találnak majd megfelelő munkahelyet, kevesebb lesz a pályakezdő álláskereső, csökken a hiányszakmák száma. Ha nem támogatják az olyan túltelített szakmákra történő beiskolázást, amelyekben az elhelyezkedés esélye minimális, vélhetően szintén csökkenni fog az álláskeresők száma. Ha a gazdaság igényének megfelelő összetételű és számú munkaerő áll majd rendelkezésre, az gazdasági fellendülést eredményezhet. Az Észak-magyarországi Regionális Fejlesztési és Képzési Bizottság 2008 szeptemberében meghatározta a fejlesztési forrásokkal támogatható szakképzések körét. Ez alapján a támogatott szakmák közé kerülnek, amelyek az előzetes felmérések alapján a 2012-es kereslet legalább egyötöde (20%) a 2007-es beiskolázási létszámnak. Amelyek ennek a kritériumnak nem felelnek meg, azok a szakmák nem támogatottnak minősülnek és nem részesülnek a forrásokból. A döntés mellékleteként a határozat tételesen felsorolja az egyes

kategóriákba tartozó szakmacsoportokat, *a nem támogatottak között alfabetikusan rögtön els helyen ott található az alkalmazott fotográfus szakma.* Ez az intézkedés Lázár Zsuzsa, a M vészeti Szakközépiskolák Szövetsége elnöke szerint az intézményfenntartókat lehetetlen helyzetbe hozza, ugyanis megvonja t lük a m ködtetéshez elengedhetetlen fejlesztésre számítható támogatásokat, amelyek egy olyan technikailag dinamikus fejlődés és nagy eszközigény ágazat, mint a fotográfia számára a szakképzés m ködését veszélyezteti.⁵²

A megkérdezett szakképzési intézmények vezetői a hatékony oktatást megnehezít tényezőként az iskolák technikai fejlesztésre fordítható forrásainak szűkülése mellett egybehangzóan a rendkívül rossz szakkönyv helyzetet emelték ki. Nincs a diákoknak tankönyvként ajánlható sem fotótörténeti, fotóesztétikai, sem fotótechnikai kötet. A helyzet javulására viszont sajnos a jövőben sem látható sok esély, hiszen a kiadók bizonyos példányszám alatt nem adnak ki könyveket, jó példa erre a M szaki Könyvkiadó, amely 5000 darab várható eladási szám alatt nem forgalmaz tankönyveket.⁵³ Némileg hiánypótló szándékkal került az utóbbi hónapokban megjelentetésre a Magyar Fotográfiai Múzeum és a Magyar Fotóm vészek Szövetsége gondozásában a *Fényképészet*⁵⁴ című, fként fotótechnikai összefoglaló, amely már csak méreteinél fogva is kizárja, hogy a tanulók kézikönyvként használják.

III. 2. 1. A fényképész szakképesítés

A fényképész szaktanfolyam a hatályos szabályozás szerint két éves, iskolai rendszerben és a felnőttképzésben egyaránt tanulható. Országosan több intézményben van lehetőség a képesítés megszerzésére, például a *Kecskeméti M szaki Szakképz Iskola Speciális Szakiskolájában és Kollégiumában Gáspár András Szakközépiskola és Szakiskolájában*, a pécsi 508.sz. *Kertvárosi Szakképz Iskolában*, illetve a legnagyobb múltra visszatekintő, legtöbb hallgatóval rendelkező *Budapesti Szolgáltató- és Kézm vesipari Szakképz Iskolában*⁵⁵.

A Foglalkozások Egységes Osztályozási Rendszere (FEOR) leírása szerint a fényképész, fotó- és mozgófilm laboráns űfénykép- és mozgókép-felvételeket készít, negatív filmeket hív el , fekete-fehér és színes pozitív képeket, dia pozitíveket készít⁵⁶.

A 2006-os OKJ módosítás következtében a korábbi fényképész- és fotótermék kereskedelmi szakképzés jelenleg kétféle elágazásra bomlik: az eseményrögzít és a filmlaboráns szakképzésre.

Az ágazat országosan is meghatározó képzési intézménye a *Budapesti Szolgáltató- és Kézművesipari Szakképző Iskola*, amely az 1950-es évek végén, az érettségi vizsgát adó szakközépiskolai és a hagyományos értelemben vett iparos szakképzés különválása után vált önálló intézménnyé. Az iskola az 1963/64-es tanévben kezdte meg munkáját *6. számú Ipari Szakmunkásképző Intézet* néven az Budapesten, a XIII. kerület, Huba utca 6. számú épületben.⁵⁷ 1979-ben a szakmunkásképző új helyen, a Práter utca 31. sz. épületben folytatta tevékenységét. Az intézményben két éves, fényképész képesítést adó középfok utáni szakképzés működött, amely a megrendelői igények kielégítése érdekében szolgáltatói feladatok technikailag magas fokú megoldását célozta.

A szolgáltatói fényképész képzés elzményeiről, az ipartanonc képzésről és a szakmunkás képzés megszervezéséről a képzés első vezetője, Sevcsik Jenő az 1960-as évek végétől több írásban is beszámol.⁵⁸ Telle tudjuk azt is, hogy az egyik legfőbb probléma az, ami meglepő módon napjainkban, jó 40 év múltán még mindig vagy már megint az, hogy nem volt megfelelő, korszerű ismereteket közvetítő tankönyv. Ezért Sevcsik saját kiadásában készített tankönyvet, amelyet a későbbiekben még közel harminc kötet követett, amelynek legutóbbi kiadásában már közreműködött a képzés későbbi vezetője, Heffele József is.

A Budapesti Szolgáltató- és Kézművesipari Szakképző Iskola fényképész tanfolyamának jelenlegi vezetője, Lévai Jenő⁵⁹ közlése szerint az intézmény kezdeményezte az Oktatási Minisztériumnál 2 éve a szakma módosítását, fotótermék kereskedelmi OKJ-be vételét azért, hogy a végzett hallgatók ne csupán alkalmazottként dolgozhassanak, hanem nyithassanak önálló üzletet is.⁶⁰ A módosítás eredményeként azonban a szakma átkerült a kereskedelmi-marketing, üzleti adminisztráció szakmacsoportba, amely azt jelenti, hogy ugyanúgy kötelező tantárgyként el kell sajátítani a diákoknak minden kereskedelmi ismeretet, mint a kizárólag kereskedelemmel foglalkozó szakmákat tanulóknak.⁶¹

A szolgáltató területen tevékenykedő fényképész iparos tevékenység legális gyakorlásához szükséges a szakmunkás képesítés, azonban a 2006-os új OKJ rendszer szerint az idei évben a tanulmányaikat megkezdő diákok bizonyítványában az elágazás neve szerepel, vagyis ésemenyrögzítő. Ez ugyan kizárólag fotó képrögzítést jelent, mozgófilmet nem, az illetékes hivatalban azonban a szakterület megnevezése nélkül nem adják ki a szolgáltatáshoz szükséges engedélyt. Az intézmény kérelmezte az illetékes szervnél a névmódosítást, azonban az eljárási rend ideje miatt a jelenlegi tanulók e szerint kapják a képesítést.

Az iskolába a felvétel a beiratkozás sorrendjében történik. A diák jelöltekkel kapcsolatos követelmény a középiskolai negyedik (12.) osztály elvégzése.⁶² Érettségivel nem szükséges rendelkezniük, viszont az egészségügyi alkalmassági vizsgálaton meg kell felelni.⁶³ Ez az

intézményvezető elmondása szerint egyre kevésbé alapos vizsgálat és gyakran a tanfolyamon derül ki, hogy bizonyos tanulók például szintéveszték, vagy allergiások a vegyszerekre. A jelöltek felét alkotják a mesterrel, vagyis gyakorlati hellyel rendelkező diákok, akiknek mestere nyilatkozik arról, hogy a szükséges gyakorlati ismereteket megtanítja nekik. Ezek az iskola gyakorlati munkahelyeit csak külön költségtérítés fejében használhatják, az elméleti foglalkozásokra járnak ingyen iskolába. A tavalyi évig 3 államilag finanszírozott fényképész és egy felnőttképzési, költségtérítéssel működő osztály volt az intézményben.

Az osztályok szerkezete: teljes képzési struktúrában résztvevő osztály, illetve külső gyakorlati hellyel rendelkező osztály, valamint vidéki osztály, akik tömbösített elméleti oktatásban részesülnek csak, illetve felnőttképzési osztály, akik délutáni, esti oktatáson vesznek részt. Az idei tanévtől életbelépő határozat azonban elírja, hogy 28 fős alatt nem indulhatnak osztályok, tehát ha a jelentkezők száma nem érte el a limitet, nem indult az adott osztály, a jelentkezőket vagy átirányították másik osztályba vagy elutasították. Ezért az idei tanévben kettős, 35 fős osztály indult és felnőttképzési osztály, vidéki osztály nem indult.⁶⁴

Ugyan a szolgáltató szakmában az analóg technika már nem jellemző, a tantárgyak között továbbra is megtalálható a hagyományos fekete-fehér és színes filmkidolgozás, retusálás. A digitális technológia elsajátítása és a képfeldolgozás az oktatott tárgyak között van ugyan, de az iskolának és a tanároknak nincs lehetőségük napra készen a technikai fejlesztéseket követve módosítani a tananyagot. Az analóg technológia visszaszorulását maguk a diákok preferenciája is jelzi a különböző szakágazatok között, hiszen a filmlaboráns elágazást a jelentkezők közül senki sem választotta.⁶⁵

A tanulók pályára kerülésével kapcsolatban Lévai tapasztalatai szerint megfigyelhető tendencia, hogy a 30 körüli végzettségű 13-5 ember élvonalbeli fotós lesz alkalmazott területen. Sokan a sajtó területén helyezkednek el, míg mások egyszerű eszközként használják a végzettséget ahhoz, hogy felsőbb fokú intézményekbe jelentkezzenek.

A szakvezető nagy jelentőséget tulajdonít annak, hogy a tanulók időnként megoldjanak nem csupán szolgáltatói, hanem kreatívabb feladatokat is, melyek pedig rendszeresen kiállítások keretében be legyenek mutatva.⁶⁶ Ezen kívül ha lehetőség adódik, pályázatokon is indulnak munkahelyekkel. A diákok ezáltal ösztönzést kaphatnak a fotográfiai gondolkodás alkalmazására, ami a szolgáltatóinál differenciáltabb képzési cél felé alakíthatja az oktatást. A szolgáltatói munkahelyek ugyanis az utóbbi idő szakban nagymértékben csökkentek, ezért a jövőben várhatóak bizonyos hangsúlyeltolódások akár a fotóriport, akár a kreatív fotográfia irányába.

III.2. 2. Az alkalmazott fotográfus szakképzés

Az alkalmazott fotográfus szakképzés az Országos Képzési Jegyzékben szereplő tanfolyam. A képzés a 2006-os OKJ változtatásig csak iskolarendszerben volt tanulható, az új rendszer lehetővé teszi az azon kívüli oktatást is, egyedül az óraszám maximumát határozza meg, amely felnőttképzésben legfeljebb 3600 óra. Az előző részben tárgyalt Képzés és Iparművészeti Szakközépiskolában folyó képzéshez hasonló módon a végzettség megszerézhető párhuzamos képzésben és felnőttképzési tanfolyam útján. Jelenleg Magyarországon intézményes formában Budapesten a szaktanfolyam a *Budai Rajziskolában*, az *Óbudai Képzőművészeti Szakképző Iskolában*, illetve a *Théba Művészeti Akadémián*, valamint Debrecenben a *Medgyessy Ferenc Gimnázium és Művészeti Szakközépiskolában* és Szombathelyen a *Művészeti Szakközépiskolában* végezhető el.

Az érettségi utáni kiegészítő képzés ajánlott időtartama két év. Mivel a tanfolyam iskolarendszeren kívül is elvégezhető, az oktatásnak nincs előre meghatározott központi programja, egyedül a *Szakmai és vizsgakövetelmények* vannak előírás szerinti szabályozva.⁶⁷ Az intézményes képzési helyek saját tájékoztatójukban kivétel nélkül azt írják, hogy a program a *Szakképzés központi programja*⁶⁸ szerint került kidolgozásra. Az eltérő iskolánkénti nyomon követéséhez alaposabb, nagy részben hallgatói csoportinterjúk módszerével készített vizsgálatok lennének szükségesek.

A szakma OKJ szerinti szabályozása elvileg meghatározza a végzettséggel betölthető munkaköröket is, a megadott FEOR szám azonban az egyéb művészeti foglalkozások közt sorolja, amelynek értelmében betölthető többek között bábkészítő, dublőr, kaszkadőr, egyházi zenész vagy éppen jégtáncos állást. A fotográfiával rokon munkakörök közül egyedül a segédoperatőr szerepel a felsorolásban. A korábbi OKJ ezzel szemben a fényképész, fotó és mozgófilm laboráns munkaköröket kínálta fel, amelyek többé-kevésbé megegyeztek a fényképész képzések által betölthető munkakörökkel. Az új OKJ szerint azonban míg a fényképész szakképzés középfokúnak, az alkalmazott fotográfus emelt szintű szakképzésnek minősül, tehát vélhetően betölthető vele a hagyományosan fényképész munkakörök is.

A *Szakmai és Vizsgakövetelmények* a következőképpen határozzák meg a szakképzés munkaterületét: *„Az alkalmazott fotográfus olyan alkotó gondolkodású szakfényképész, aki magas esztétikai színvonalon képes a legkülönbözőbb felhasználású nyomdatermékekhez kapcsolódó fényképeseti megbízások teljesítésére. Fotóriporteri feladatokat ellát. Elvégzi a különböző célra készült fekete-fehér fotók laborálási munkáit. Megtanulja a képes, a színes kidolgozó laboratóriumok szakszerű instrukcióját. Az alkalmazott fotográfus alapos szakmai, művészeti és művészettörténeti ismereteket is elsajátít, ami képessé teszi a tervezési és*

*alkalmazott fotográfiai feladatok megoldására.*⁶⁹ A vizsga rendszere is ezeknek a követelményeknek megfelel en épül fel, a feladatok m vészetelméleti alapozás és ábrázolási gyakorlat, munkavállalással és a vállalkozással kapcsolatos gazdasági és jogi ismeretek alkalmazása, kreatív szakmai tervezés, fotótechnikai alaptevékenységek elvégzése, felvételkészítés el készülleteinek elvégzése, esemény- és riportfénykép készítése, alkalmazott fotográfia készítése, képz m vészeti fotográfia készítése, fényképezés utómunkálatainak elvégzése.

E leírás szerint tehát az alkalmazott fotográfusok elvileg mindazokat az ismereteket birtokolják és kreatívan alkalmazni is tudják, amik alkalmassá teszik ket arra, hogy betöltsék akár a fényképész, akár a fotóriporter szakképesítést megkövetel állásokat. A kutatás során megkérdezett, alkalmazott fotográfus szakképzést folytató intézmény vezet k⁷⁰ igencsak aggályosnak tartják az új OKJ azon rendelkezését, amely a tanítás módját nem, csak a vizsgát szabályozza, ugyanis ez a különböz képzési helyek között nagy differenciákat tesz lehetővé. A jövőre nézve egyetértenek abban, hogy lesznek olyan képzési helyek, ahol komolyan veszik a vizsgáztatást és a papír mögött komoly szaktudás lesz, mások viszont igyekeznek a vizsgáztató bizottság megfelelő összeállításával a tanulók elé minél könnyebben átugorható léccet felállítani, tehát ugyanaz a végzettség nem fogja ugyanazokat az ismereteket takarni. Ráadásul azzal, hogy a szabályozás csak a szakórák számának maximumát írja el , teret kaphatnak a végzettséget šgyorsító ütemben, az ajánlott töredéke alatt ígér tanfolyamok, amik a befizetett tandíjért cserébe semmit nem garantálnak, viszont az összeget sem fizetik vissza. A pálya iránt érdekl d k tehát már a megfelelő iskola kiválasztása is komoly dilemmát jelenhet.

A szakképesítést megszerz k többsége a megkérdezett intézményvezet k szerint els sorban m vészeti területen szeretne továbbtanulni, az érettségi után a két évet tehát inkább egyfajta felvételre való felkészülésként fogják fel, mint tanulmányaik lezárásának. Az intézményes képzés 23 éves korig és amennyiben els szakmáról van szó, államilag finanszírozott, ugyanakkor az állami támogatások sz külésével a tanulni vágyó diákoknak egyre több mindent kell saját költségükön megoldani, ugyanis az iskolák egyre kevésbé képesek lépést tartani ó többek közt - a fotótechnika egyre b vül lehet ségeivel és kihívásaival.

III.2.3. A fotóriporter képzés

A Magyar Újságírók Országos Szövetségének fotóriporter képzése az egyik legrégebbi hazai tanfolyami jelleg szakképzés. Pontos indulásának évszámáról ugyan nem sikerült a kutatás

során kielégít tájékoztatást kapni⁷¹, viszont az intézmény honlapján⁷² olvasható az oktatás rövid története, amely arról tájékoztat, hogy az 1958. januári párthatározat az újságíró szakmai képzés, szakmai utánpótlás feladatának megoldására az újságírók szövetségét jelölte ki. Ezt követően 1959-től évente 50-60 fiatalot iskoláztak be, kétharmaduk budapesti, egyharmaduk vidéki volt, bár a vidékiek aránya növekedett. A tájékoztató szerint a szakmai továbbképzés bázisát a szakosztályok jelentették, egy 1962-es dokumentum szerint pedig már 14 szakosztály működött: belpolitikai, mezőgazdasági, üzemi, ipari, közgazdasági, külpolitikai, kulturális, filmkritikus, idegenforgalmi, megyei titkárság, publicisztikai munkaközösség, idegenforgalmi tagozat, levelezési szakosztály, *fotószakosztály*, sportújságírók szakosztálya és a bizottság. A Fotóművészet 1974/4. számában Gera Mihály, a képzés későbbi tanára interjút közöl Keleti Éva, fotóriporterrel, aki abban az évben kezdett el oktatni a tanfolyamon.⁷³ Az interjúból megtudható, hogy a képzés akkoriban az újságíró képzésen belüli specializáció volt, amelyen belül heti két óra ún. szakkrovat foglalkozás volt, ezt a fotóra szakosodtak a riporter ismeretek elsajátítására használhatták fel.⁷⁴ Az első évfolyamban technikai ismeretek átadása folyt, ezt Járai Rudolf tanította, második évben 1974-től Keleti Éva tanított. A tanfolyam kétéves volt, éves szinten 80 órában képezte a riportereket. Az interjúban Keleti Éva problémaként veti fel, hogy a kevés óraszám kizárólag az alapvető riporttal kapcsolatos kérdéseket teszi lehetővé tárgyalni.

Az iskola ellátottsága ebben az időszakban elég alacsony színvonalú: nem rendelkezett ugyanis saját laborral, a diákok otthon végezték a laborálási munkákat. A tanulók már újságoknál dolgozó, különböző felkészültségű emberek voltak, akiknek felszerelése is leginkább a tiszteletdíjra alapuló lap felszereltségén múlt. A tanfolyam elvégzése után újságíró bizonyítványt kaptak a diákok, amelyben nem volt differenciálva szakterületük. Más újságírókkal együtt, közös tematika szerint tanultak.

Azt, hogy mióta működik a fotóriporter képzés a jelenlegi szisztémában, szintén nem sikerült kideríteni, a tanfolyam mostani vezetője, Pólya Zoltán a vele készített interjú során úgy tájékoztatott, hogy 10 éve, amióta vezeti az oktatást, alapvetően mostani formájában működik.⁷⁵

Az intézmény képzése jelenleg az egyetlen, külön OKJ számú speciális fotóriporter szakképzés.⁷⁶ A tanfolyam célja az írott tanfolyami tájékoztató szerint *„a nyomtatott és az elektronikus sajtó, valamint a speciális igényeket kielégítő fotóriporter szakmai képzése..”*⁷⁷ A tanfolyamra jelentkezők felvételi vizsga alapján kerülnek be a képzésre. A felvételi során a jelölteknek a felvételi bizottságtól bizonyítani kell alapvető fotótechnikai, fotótörténeti ismereteiket, illetve napi tájékozottságukat a hazai és nemzetközi politikai, kulturális és

sporteseményeket illetően.⁷⁸ Az oktatás 10-12 fős csoportokban zajlik, a képzés gerincét a riporter munka során napi szinten alkalmazandó problémák készségszint megismertetésén van (például képszerkesztés, fotóriporter gyakorlati feladatok megoldása, az elméleti tárgyak közül a sajtójog, etika, művészeti alapismeretek, fotótörténet szerepelnek). A záróvizsga előtt a hallgatók négyhetes szerkesztési gyakorlaton vesznek részt. Jelenleg a riporter képzés egyik sarkalatos pontja a fogadóképes gyakorlati helyek korlátozott száma, amelyeken a diákok elhelyezése a tanfolyamot vezet Pólya Zoltán szerint nagyban befolyásolja az iskola jelentős múltja és a tanárok személyes kapcsolatrendszere.⁷⁹

A vizsgáztatás a központilag szabályozott Munkaügyi Miniszter által 1994-ben kiadott *Szakmai és Vizsgáztatási Követelményekben* foglaltak szerint történik.⁸⁰ A szakmai vizsga szerint írásbeli, gyakorlati és szóbeli vizsgarészből áll. A szakvizsga legfontosabb része a gyakorlati, ún. mestermunka, amely két részből áll: egy önálló képriportból, valamint annak illusztrációjából.

A tanfolyamvezető tapasztalatai szerint az ide jelentkezők a szakmában szeretnék munkát vállalni és az itt végzettek 90%-ban el is tudtak helyezkedni a sajtó területén, sőt sokan kiállító művészeként is szép eredményeket, díjakat, ösztöndíjakat érnek el.⁸¹ Sajnos, az intézményből a visszaérkezett hallgatói kérdések kis száma (mindössze 1 db!) nem teszi lehetővé a kérdés diákok oldala feléli megvizsgálását.

A fotóriporter szakma az utóbbi években felfelé a technikai követelményeket tekintve változott meg: Pólya szerint a szerkesztéségek már kizárólag digitális technikával dolgoznak, tehát alapkövetelmény egy jövőbeli fotóstól, hogy legyen professzionális felszerelése és szintén követelmény a gépjárműhasználat is.⁸² Az iskola ezért óráival a későbbi elhelyezkedés szempontjából is alapkövetelményként megköveteli minden diáktól, hogy rendelkezzen saját, a feladatok elvégzéséhez szükséges felszereléssel. A képfeldolgozáshoz az intézmény biztosítja a szükséges korszerű helyeket. Mivel a képzés önköltséges, az iskola igyekszik a lehető legkorszerűbb infrastrukturális szolgáltatást nyújtani a diákoknak.

III.3. A felsőfokú intézményrendszer

A fotóoktatás helyzetének felmérését célzó kutatás szempontjából a hazai felsőoktatási rendszeren belül a vizsgálat tárgyát képezték az önálló fotográfia szakkal rendelkező iskolák, illetve azok az intézmények, amelyekben ha nem is önálló oktatási célként, de bizonyos szakprogramjának fontos eleme a fotográfiai ismeretek átadása. Jelenleg Magyarországon két felsőoktatási intézményben működik fotográfia szak: a *Moholy-Nagy Művészeti Egyetemen* és

a *Kaposvári Egyetem Mvészeti Fiskolai Karán*. A két intézmény alapítása között mintegy 20 év telt el, mind megalapításuk célja és körülményei, mind személyi és infrastrukturális feltételeik különböznek, valamint eltér az adott egyetem struktúrájában elfoglalt helyük is. Mégis mivel jelenleg mindkettő a bolognai rendszer szerint *fotográfia BA* szakot m ködtet, elvileg tehát egymással és az Európai Unió többi országának megfelel szakjával kompatibilis képzést m ködtetnek, ezért szükségszer, hogy egy fejezetben, s t részben egymással összevetve tárgyaljam a képzéseket.

A fotográfia szakot önállóan nem m ködtet, de más terület fels fokú képzési programjában fotográfiai ismereteket oktató iskolák közül az országosan legjelent sebb, legtöbb, vizuális területen tevékenyked volt hallgatóval rendelkező programokat tárgyalom. A vizsgálat tárgyát képzik így a legnagyobb és legrégebbi hazai m vészeti egyetem, a *Magyar Képz m vészeti Egyetem* (volt *Képz m vészeti F iskola*) két, a szakterületen belül más szegmenseket hangsúlyozó szakjain, az *Intermédia* és a *Grafika* szakon folyó fotóoktatás, a *Miskolci Egyetem Kulturális és Vizuális Antropológia tanszékének Antropológia szakán* és a *Pécsi Tudományegyetem M vészeti Karán* m köd fotóstúdiumok.

III.3. 1. A szakfotográfusi képzés gyakorlata

III. 3.2.1. A bolognai folyamat hatásai a szakfotográfusi képzésre

2004-ben Magyarország csatlakozott az Európai Unióhoz és aláírta a Bolognai Nyilatkozatot, amelynek értelmében 2010-ig az ország az *Európai Fels oktatási Térség* részévé válik. E szerint az egyes országok oktatási rendszerei közötti átjárhatóság biztosítása érdekében szükség van egy minden intézményben azonos struktúra szerint m köd képzési szisztémára. Ezért minden tagország fels oktatás rendszerében többciklusos szisztéma érvényesül: a hat-nyolc féléves *alapképzést (Bachelor, BA)* követi a két-négy féléves *mesterképzés (Master fokozat, MA)*. Ez a szint felel meg a korábbi egyetemi szint végzettségnek. Ez után lehet ség van a tudományos fokozat elnyerésére doktori képzésben (DLA) részt venni a hallgatóknak.⁸³ Az Európai Unióhoz csatlakozás ugyanakkor azzal az el nnyel jár, hogy a korábbinál szélesebb lehet ségek között megjelent az áthallgatás a különféle európai m vészeti egyetemeken töltött id szak kölcsönös elismerése.

A fels oktatási képzési rendszer standardizálása következtében a különböz intézmények azonos szakú hallgatói oktatása azonos kerettanterv szerint épül fel. Azonos például a kötelezően tanítandó tárgyak elvi tartalma, valamint az elméleti és gyakorlati tantárgyak aránya. A bolognai rendszer szerint fotográfia alapképzési szak (BA) az iparm vészeti

képzési ágba tartozó terület, amelynek sikeres elvégzése esetén a hallgatók fotográfus tervező diplomát kapnak.

*A Fotográfia BA szak Képzési és kimeneti követelményei szerint a szakon folyó oktatás célja olyan szakemberek képzése, akik a fotográfia sajátos formanyelvének ismeretében képesek képi üzenetek, narratívák megfogalmazására, a fotográfiához kapcsolódó különböző értelmezések filozófiai, szociológiai és művészeti aspektusainak figyelembevételével. A képzés el segíti az esztétikai és konceptuális képességeik kibontakozását, valamint a fotográfia műfaji különbségeinek megértését, értelmének használatát. A hallgatók képesek összehangolni a technológia újdonságaiban rejlő lehetőségeket saját alkotói elképzeléseikkel. A megszerzett interdiszciplináris tudás lehetővé teszi a végzettek számára, hogy az integrált vizuális csatornákon keresztül és a modern képalkotási módszerek megismerésén át munkájukkal hatékony szerepet töltsenek be a vizuális kultúra társadalmi kiteljesítésében. Megszerzett ismereteik birtokában alkalmasak tanulmányaik mesterképzésben történő folytatására.*⁸⁴

Az egységes kimeneti követelményrendszer pontosan szabályozza a szakképzettség szempontjából meghatározó ismeretköröket (törzsanyagot), ezek alapvetően kétféle ismeretekből állnak. Az *alapozó ismeretek* során a hallgatók művészeti alapismereteket (látványtan, vizuális stúdiók, tipográfiai tanulmányok) és *szakelméleti alapismereteket* (kortárs vizuális kommunikáció, laborgyakorlat) sajátítanak el, valamint általános elméleti stúdiókat folytatnak. A *szakmai törzsanyag* főbb területei a következők:

a) kötelező tervezési és szakelméleti ismeretek, kötelező általános elméleti ismeretek: tervezési stúdiók (fotográfiai tervezési alapismeretek a dokumentarizmus, a riport, a stage és a kísérleti területeken, kreatív tervezés); szakmai stúdiók (stúdiógyakorlat és digitális gyakorlat); szakelmélet (fotográfia szaktörténet, tervezélmélet); elméleti stúdiók (filozófiai, művészettörténeti és társadalomtudományi ismeretek);

b) szakmai gyakorlatok

c) differenciált szakmai ismeretek: kötelezően választható tervezési és szakelméleti ismeretek, kötelezően választható általános elméleti ismeretek: tervezési stúdiók (például fotográfia specifikumok, forgatói ismeretek); szakági ismeretek (például produkciós ismeretek, dramaturgia, hangkultúra, kreatív hang, tipográfia, nyomdatechnológia, elektronikus képalkotás, információs architektúra); elméleti stúdiók (filozófiai, művészettörténeti és társadalomtudományi ismeretek).

Az egyes intézmények szintjén a f eltérések az alapkeretek közötti tantárgyi kidolgozásokban, a hallgatóknak kiadott feladatok tartalmában, illetve és az arra érkező megoldásokban, másrészt a ó még csak elképzelés szintjén létező alapszakra épülő Master (MA) képzés rendszerében jelentkezhetnek.

III. 3.2.2. Moholy-Nagy Mvészeti Egyetem Fotográfia szak

Magyarországon elsőként a 1984-ben⁸⁵ a Magyar Iparművészeti F iskola keretein belül került bevezetésre az önálló felsőfokú fotográfus képzés.⁸⁶ A képzés bevezetésének igénye társadalmi elvárás szintjén már évtizedekkel korábban felmerült a hazai közéletben, hiszen a jól képzett fotográfusok iránti igény a fotó vizuális kultúrában betöltött egyre növekvő szerepével párhuzamosan egyre növekedett. Az 1956 júliusától⁸⁷ működő *Magyar Fotóművészek Szövetsége* vezetése konkrét kezdeményezéseket tett a fotográfusi pálya megerősítésének presztízs növelése érdekében és az utánpótlás biztosításának jegyében a fotóoktatás minél magasabb fokú megvalósítását szorgalmazta. Azonban hiába folytattak tárgyalásokat a különböző művészeti felsőoktatási intézmények vezetőivel, egyedül a *Színház- és Filmművészeti F iskola*n volt tapasztalható némi fogékonyság a fotóoktatás kérdésével való foglalkozásra, azonban a tervezet kidolgozásánál tovább nem jutott.⁸⁸ A résztvevők visszaemlékezéseiből⁸⁹ feltételezhető, hogy a szövetség az 1970-es években folytatott tárgyalásokat a *Képzőművészeti F iskola* akkori rektorával is, akit azonban nem sikerült megnyerni az ügynek.

A Szövetség ugyanakkor belátta, hogy a felsőoktatási intézményekben folytatott eredménytelen tárgyalások ellenére gondoskodnia kell a szakma utánpótlásáról, hiszen a szervezetben belül alig volt 35 évnél fiatalabb alkotó, ami hosszú távon az intézmény létét fenyegette. A helyzet kézenfekvő megoldása a *Fiatalok Fotóművészeti Stúdiója* elnevezésű szervezet létrehozása volt, amely már megalakulásakor a következő generáció képzését tűzte ki maga elé. A Stúdió gondoskodott szakmai előadásokról, ösztöndíjakról, műtermekről, valamint az ún. szinopszis-pénzek formájában anyagilag is támogatta egy-egy létrehozandó mű megvalósulását⁹⁰. A Stúdió Szervezeti és Működési Szabályából⁹¹ és működését dokumentáló jegyzőkönyvekből⁹² kiderül, hogy a szervezet lehangsúlyosabb tevékenysége az oktatás megszervezése volt. A Szövetség által felügyelt szervezet a felsőfokú fotósképzés bevezetéséig havonta öt-nyolc alkalommal tartott elméleti, esztétikai, technikai előadásokat, illetve gyakorlati műtermi foglalkozásokat. A jegyzőkönyvek szerint az oktatás 1986 után, feltehetőleg az intézményes felsőfokú oktatás elindulása miatt a szervezet oktatási

tevékenysége háttérbe szorul, a havi program jórészt a szinopszisok bemutatásából és megvitatásából állt.

A Magyar Iparművészeti Főiskolán a felsőfokú fotóképzés bevezetése összefüggött azzal az átfogó intézményi strukturális reformmal, amelyet az 1982-ben az iskola rektorává kinevezett Gergely István hajtott végre.⁹³ Az új struktúra egyúttal szemléletváltást is jelentett a képzés célját és funkcióját illetően: a tradicionális kézműves iparművész képzést a vizuális kultúrában és a formatervezésben járatos új vezető (vizuális tervező) váltotta fel. A paradigmaváltás szükségszerű volt, ugyanis Nyugat-Európában az 1980-as évekre már általánossá vált és a közép-kelet európai régióban is teret nyert a Bauhaus, majd a Chicagóban működő utódintézmény mintájára a 20. század társadalmi- kulturális elvárásainak megfelelő iparművész képzés. Az új szemlélet akadémiákon a vizuális kultúra és ezzel együtt a modern kor vizualitásának fő reprezentánsa, a fotográfia meghatározó jelentőségű volt.⁹⁴

A vizuális kommunikáció korszerű oktatása érdekében az intézményen belül létrejött a Tervező Képzési Intézetben belül a *Vizuális Kommunikáció Stúdió*. Ennek egyik ágazata volt a fotóképzés, amelyet kezdetben szakirányként, valamely másik területtel együtt szakpárként, később önálló szakként lehetett elvégezni. Az egyszakos képzési szisztémára és a hagyományos tanszéki rendszerre való áttérés 1993-ban, Schrammel Imre rektorra választását követően valósult meg. Ettől kezdve a fotó szakirány a grafikával, videóval és az animációval együtt a *Vizuális Kommunikáció Tanszék* keretén belül működött.⁹⁵

A szak vezetője az induláskor Kopek Gábor volt, aki Európa egyik legnagyobb múltú intézményében lipcsei Grafikai Könyvművészeti Főiskolán szerzett diplomát. Kopek 1993-ig vezette a szakirányt, amelyet külföldre való távozása után Miltényi Tibor estétára vett át. 1998-ban az újabb rektorváltást követően ismét Kopek Gábor került a szak élére, amelyet egészen 2006-ig, az egyetem rektorává történő kinevezéséig vezetett. A szakot jelenleg Szalontai Ábel fotográfus vezeti.

A fotó szak élén történt személyi változások vázlatos ismertetése jelen tanulmány szempontjából azért is fontos, mert hozzájárulhat a szak egyetemen belüli jelentőségének érzékeltetéséhez, hogy a jelenlegi rektor megalakulása óta évtizedeken keresztül volt vezetője. A vizualitás az egyetem életében jelenleg olyannyira hangsúlyos terület, hogy az intézmény 2005-ben *Moholy-Nagy Művészeti Egyetemre* változtatta nevét. A fotográfia szak az utóbbi idő szakban több hazai és nemzetközi sikert ért el, amelyek közül talán a legfontosabb a 2007/2008-as Epson Fotópályázat megnyerése volt.

A 2007/2008-as tanévtől kezdve az egyetem átalakította képzési struktúráját a bologna folyamat irányelveit követve a Magyar Akkreditációs Bizottság által meghatározott alapképzési szak

képzési és kimeneti követelményeit tartalmazó leírásnak megfelel en⁹⁶ a szakon folyó BA oktatás célja egyrészt a munkaer piacra közvetlenül is hasznosítható ismeretek és képességek biztosítása, másrészt a hallgatók felkészítése az MA szint képzésre, harmadrészt a fotó sajátos formanyelve megértésének, elsajátításának és ért használatának segítése. A BA elvégzése után az intézmény célja olyan szakemberek, m vészek további képzése, akik a fotográfia területeit alapvet en értik, formanyelvét elsajátították, és saját személyiségüknek, habitusuknak megfelel en képesek önálló programot választani és aszerint tevékenykedni.⁹⁷

A szakon egy évfolyamba 12 hallgató jár, az oktatás célja a szakvezet szerint pedig š..olyan értelmiségiek képzése, akik a heterogén szakterületet és a szakmai kultúrát Magyarországon képviselik és folyamatosan továbbfejlesztik.ö⁹⁸. A program középpontjában a fotográfia autonóm és alkalmazott területeket egyaránt magába foglaló széleskör felfogása szerepel. Ezen terület ugyanis a program kidolgozói szerint napjaink vizuális kommunikációja minden területének alapvet kifejezési formája a képz m vészetekt l az alkalmazott területeken át a web-designig.⁹⁹

Ennek megvalósítása érdekében úgy hangolták össze az elméleti és gyakorlati tantárgyak arányát, hogy az elméleti tudás a gyakorlati munka talaja legyen. A BA szinten a hat félév alatt a hallgatók az egyes fotográfiai területeket érint legesen vizsgálják. A képzési szint végére remélhet leg kialakul a diákok fotográfiai irányultsága, érdekl dése, amely szerint elhelyezkednek valamilyen szakterületen vagy továbbtanulnak a mesterképz ben. Az MA szint képzési programja a dolgozat írásakor még nem volt kialakítva, azonban a szakvezet koncepciója szerint nem lesz önálló fotográfia MA képzés, hanem a hallgatók kétféle szakterület közül választhatnak majd az alkalmazott jelleg kommunikációtervezés, valamint a médiam vészet szakirányok közül.¹⁰⁰

III. 3.2.2. Kaposvári Egyetem M vészeti F iskolai kar, Fotográfia szak

A Kaposvári Egyetem M vészeti F iskolai Karán a 2004/2005-ös tanévben indult el a négy éves, f iskolai diplomát adó šfotóriporter és képszerkeszt ö képzés. A szakindítást a *Magyar Fotóriporterek Társasága* kezdeményezte, ehhez támogatói nyilatkozattal csatlakozott a *Magyar Fotóm vészek Szövetsége*, a *Magyar Újságírók Országos Szövetsége* és a *Magyar Távírási Iroda*.¹⁰¹ A kezdeményezés alapja a szak kidolgozója, Albertini Béla szerint š a rendszerváltozás nyomán az újságolvasói látókör szélesebbé vált; a magyar sajtó világa gazdagabb, a szó szoros értelmében színebb lett. A minden tekintetben megn tt elvárások felkészültebb fotóriportereket igényeltek.ö¹⁰² A képzés célja az volt, hogy a hallgatók számos

olyan dolgot elsajátítsanak, amihez a már a pályán levő riporterek egy vagy több évtizednyi gyakorlat során jutnak el, illetve hosszú távon a fotóriporter szakma presztízsének növelése, tudniillik, hogy a riporter az újságíróval egyenrangúan képzett félként dolgozzon.

A képzés az eredeti elképzelések szerint a *Budapesti Tanítóképző F iskola* rajz tanszékének programjába illeszkedett volna. A szakot 2000-ben akkreditálták, de pénzühiány miatt nem tudott beindulni az intézményben¹⁰³. Ekkor ajánlotta fel a *Kaposvári Csokonai Vitéz Mihály Pedagógiai F iskolai Kar* f igazgatója a szak ottani elindításának lehet ségét. A képzés 2003 szeptemberében megindult, ezzel párhuzamosan az intézményi keret némileg módosult: az egyetem M vészetű F iskolai Kara keretén belül m ködik a színész, látványtervező, kommunikáció, médiatudomány, intézményi kommunikáció, illetve a rajz-és vizuális kommunikáció képzéssel együtt. Mint a felső oktatási intézmények többségében, a kaposvári intézményben is nagy hangsúly fektetnek az értelmiségi képzésére, ezért a szak kebb értelemben vett szakmai képzésen túl fontos a hallgatók széles körű elméleti képzése, amit f leg filozófia, pszichológia, közgazdaságtan, művelődéstörténet, illetve idegen nyelvek tanulása jelentett.

A szak 14 hallgatóval indult el, a 2005/2006-os tanévben viszont már 20 főre nőtt az egy évfolyamba járók száma.

A fotóriporter és képszerkesztő szakos képzés a régebbi f iskolai képzési struktúra szerint keretében négy éves szak lett volna, amelynek utolsó feléve egy teljes gyakorlati szemeszter lenne. Jelenleg a szak kifutó képzés, az eredeti elképzelések szerint kidolgozott szakra felvett hallgatók most kezdték el a gyakorlati félévüket, még nincs diplomázott évfolyam.

Közben viszont Magyarország bolognai képzési rendszerhez való csatlakozása nyomán 2007 szeptemberétől a képzést át kellett alakítani az új követelmények szerinti három éves öfotográfia BA szakká, tehát a speciális fotóriporter képzést egy általánosabb ismereteket nyújtó, kevesebb fotóriport gyakorlati tantárgyú oktatás váltotta fel.

A fotóriporter és képszerkesztő szak tehát jelenleg kifutó szak, amelyen 2008-ig mindössze két hallgató tett záróvizsgát¹⁰⁴. A jelenlegi öfotográfia BA szak szellemiségében szerves folytatásaként értékelhetők, hiszen szellemiségében és tartalmában rengeteg közös pontban érintkezik azzal. Ez félként azokban a tantárgyakban figyelhető f képp meg, ahol a kerettanterv erre lehet séget ad, tehát a szakmai törzsanyag elméleti tantárgyai között a művészetelméleti ismereteken kívül a hallgatók tanulnak még etikát, politológiát, közgazdaságtant, marketinget, pszichológiát, illetve művelődéstörténetet is. A választható tantárgyak között megtalálhatók a sajtó területén való elhelyezkedéshez fontos médiaelméleti, jogi ismeretek, valamint számítógépes programismeretek is.¹⁰⁵

III.3. 1. A fotográfiai stúdiók helyzete a nem szakképzés intézményekben

A hazai felsőfokú művészképzés legnagyobb tradíciójú intézményében, a *Magyar Képzőművészeti Egyetemen* jelenleg két szak képzési programjában van jelen a fotográfiai ismeretanyag: az Intermédia szakon kötelező és a Grafika szakon fakultatív kurzusként.

Az intézmény *Intermédiatanszéke* 1990-ben jött létre, s szakalapítási kérelem benyújtása után 1993-tól ötéves képzés keretében indult az *Intermédiaszak*.¹⁰⁶ A szak létrehozásának elsődleges célja a szak alapító vezetője, Peternák Miklós szerint, hogy az autonóm művészi képzés keretébe vonja mindazokat a kifejezési formákat, eszközöket (fotó-kinetikus és elektronikus művészetek, multimédia, installációs-, environment és akcióművészet, új kommunikációs technikák, interdiszciplinaritás, képzőművészeti határterületek), melyek sajátosan e században jöttek és jönnek létre, és hogy lehetővé tegye a tudomány-technika-művészet hármásának szintézisét, illetve az erre való törekvést, mint lehetséges művészeti projektet segítse.¹⁰⁷

Az Intermédia szak öt éves művészképzés, melynek centrumában az új médiumok művészi használata s elmélet/gyakorlat, tudomány, technika és művészet egységben látására törekvő szemlélet áll. Ennek értelmében nem preferál egyes művészi technikákat, műfajokat, szemléletmódokat, viszont törekszünk arra, hogy bármely irány bármely másik viszonylatában értelmezhető, tanítható, művelhető legyen.¹⁰⁸

A képzésben a fotográfiaának közvetve kitüntetett szerepe van, ami annyit tesz, hogy bár speciális fotóművészeti kurzus nem illeszkedik a tantervbe, a fénykép mint az első, eredeti technikai kép mind elméleti, mind gyakorlati szempontból állandó referenciális elemként szolgál az oktatás során. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a képzés első két évének alapozó kurzusai között kap helyet az egy éves technikai alapképzés, illetve a fotótörténeti és elméleti ismeretek a médiaelmélet és médiatörténet tantárgyak keretében kerülnek tárgyalásra.¹⁰⁹

A hallgatók a képzés első két félévében kötelezően részt vesznek egy úgynevezett 'fotó alapismeretek' című kurzuson. A gyakorlati tantárgy fő célja, hogy a tanulók megismerkedjenek a fekete-fehér fényképezés elméletének és gyakorlatának alapjaival, a vizsgakövetelmény egy gyakorlatban kivitelezett feladat elkészítése a tervekkel a megvalósulásig.¹¹⁰ A hallgatók a feladat elkészítése során kizárólag fekete-fehér analóg fotótechnikát használnak, a film sajátkezben dolgozzák ki, kontaktolják, majd nagyítják.¹¹¹

A következő két félévben fotótörténeti előadásokon ismerkednek meg a fény és az optika által létrehozott kép rögzítésének történetével. A vetítéssel kísért előadásokon a klasszikus technikai médiumok speciális eszközei, felvétel készítési módszerei kerülnek bemutatásra,

melyek egy részét közös fotógyakorlatok keretében a hallgatók a gyakorlatban is kipróbálhatják.¹¹² A szakvezet szerint a klasszikus fotográfia, filmezés speciális felvétel készítési technikáinak elsajátításával a hallgatók olyan tudás birtokába kerülnek, melyet a digitális technológiát használva is kamatoztatnak. A klasszikus felvétel készítési módszerek, speciális objektívek, nyersanyagok használata olyan látásmódot, gondos tervezést igényel, mely a digitális trükkök, szimulációk készítéséhez is nélkülözhetetlen. A kurzus tehát olyan gyakorlati tapasztalatok elsajátítását szolgálja, melyek a médiamvészet gyakorlati műveléséhez nélkülözhetetlenek.¹¹³

A Miskolci Egyetem Kulturális és Vizuális Antropológia tanszékének Antropológia szakán az szak alapítása óta az oktatás részét képezi a fotográfia oktatása. Az intézményben a terület oktatási célja a társadalomkutatók számára egyrészt hogy munkájuk során a fotózással mint eszközzel tudjanak kutatási dokumentációkat készíteni, másrészt pedig, hogy megtanulják a médium nyelvét, kifejezésformáit értelmezni, a képek által közvetített információkat dekódolni.¹¹⁴ Az oktatási terület vezetője, R. Nagy József szerint az egyetemen a digitális fotótechnika - mivel az elérni kívánt eredmény szempontjából praktikusabb ó tendenciózusan kiszorítja az analóg technikát. Ugyan az intézmény rendelkezik a szükséges laborral, az utóbbi években jórészt érdeklődés hiányában zárva van.¹¹⁵ A társadalom kutatás számára viszont a jelenlegi folyamatok azt mutatják, hogy a digitális fotónál is hatékonyabb eszköz a film, hiszen amíg egy nem túl népszerű dokumentumfilm is átlagosan jóval több emberhez juthat el, mint amilyen lehetőségei a fotográfiának vannak.¹¹⁶

A Kézművészeti Egyetem Képgrafika szakán 2007 szeptemberétől kezdődött meg a kézművészeti fotótechnikák oktatása fakultatív, egy féléves tantárgy keretében. A kurzus közvetlen előzménye az 1990-es évek végén kidolgozásra került fotóművészeti szak tervezete volt. A kezdeményező Szilágyi Sándor szakíró ugyanis úgy gondolta, ahogy az 1880-as években a fotográfia tömeges elterjedése folyamán a sokszorosító grafikai eljárások felszabadultak korábbi illusztratív funkciójuktól és önálló művészi kifejezési eszközökké váltak, a digitális korszakban az analóg fotótechnikában hasonló jelenségeket lehet majd megfigyelni. Ezért mindenképpen szükséges a fotó hagyományos, kémiai alapú, manuális technikáin alapuló tisztán művészi jellegű képzés.¹¹⁷ A kezdeményezés idején egybeeshetett az egyetemen belül azokkal az elképzelésekkel, melyek szerint a hagyományos restaurátor képzés mellett időszerű lenne fotókonzervátor és fotórestaurátor szakot vagy szakirányt indítani. Mivel mindkét elképzelés a hagyományos, kézművészeti fotótechnikák széleskörű ismeretét birtokló és továbbadni képes oktatói gárdát feltételezett, úgy történt, sikerült konszenzusos módon elindítani egy említett profilú szakot. A tervezet 2003-ban odáig jutott,

hogy az illetékes miniszter, Magyar Bálint ígéretet tett az anyagi feltételek biztosítására,¹¹⁸ Szilágyi pedig kidolgozta a fotóm vész szak képzési konstrukcióját és a tervezett oktatókat megkereste. Ahhoz azonban, hogy a szak szerepeljen az egyetem fejlesztési tervében, meg kellett volna gy zni az egyetemi tanács tagjait az ügy fontosságáról.

A képzés egyik legfontosabb oktatója Kerekes Gábor lett volna, aki szerint a szak elindítása olyan mérték infrastrukturális beruházást követelne az egyetemt l, amit az egyre romló anyagi viszonyok között biztosan nem tud vállalni.¹¹⁹ A kezdeményezés annyi eredményt tudott elérni, hogy a grafika képzés keretében a hallgatóknak lehet ségük van az alapvet bb kézm ves fotótechnikák (például cianotípiá, argentotípiá, albumin, olajnyomás..stb.) elsajátítására. A választható kurzus heti egy alkalommal három órában kezdett el m ködni, azonban az els évben már olyan mérték volt a túljelentkezés, hogy a létszám meghaladta a tanterem nyújtotta kereteket, úgyhogy meg kellett kétszerezni az órák számát.¹²⁰

A Pécsi Tudományegyetem M vészeti Karán Vizuális karán a fotográfiai ismeretek egy éves kötelez en elsajátítandó oktatási terület.¹²¹ Ez azt jelenti, hogy mind a fest , mind a szobrász diplomások tanulnak fotózást. Az oktatás fként a technikai ismereteket és azok kreatív alkalmazását öleli fel, a kar oktatói szerint a legfontosabb cél a hallgatók kreativitása fejlesztése. A fotográfiai helyzetekben ugyanis elengedhetetlen a gyors reakció, amely katalizálhatja az egyéb m vészeti ágakban való problémamegoldást. Ezen kívül a fotózási alapismeretek hasznosak lehetnek a m vész saját maga prezentálásában is. Nem mindegy ugyanis, hogyan tudja összeállítani kés bbi portfólióját sikerül-e megfelelni min ség reprodukciókat csinálni m veir l.¹²²

IV. A fotográfia oktatásának magán finanszírozású intézményei

Az 1990-es évek els felében azonban ezen struktúrán belül megjelentek olyan tanfolyamok, amelyek többszint képzési rendszerükkel lehet séget nyújtottak a tanulóknak arra, hogy tudásukat az alapismeretekr l szisztematikusan igen magas szintre fejlesszék. Ezekben az iskolákban az oktatás legfontosabb célja a technikai ismeretek átadásán túl a diákok kreativitásának, a fotográfia médiumában való gondolkodás képességének elsajátítása volt. A tanfolyamok népszerű ségét indokolhatta, hogy az állami intézményrendszerben csak nagyon korlátozott számban tanulhattak az érdekl d k. Ezekre a tanfolyamokra nem volt felvételi vizsga, nem volt követelmény semmilyen fotográfiai ismeret megléte, viszont professzionális, gyakorló m vész tanároktól tanulhattak a diákok. Ráadásul az iskolai foglalkozások munka mellett is látogathatóak voltak, ugyanis hétköznap délután, illetve hétvégén zajlottak.

Az els , ma is m köd iskolák, az ASA *Fotóstúdió* és a *Szellemkép Szabadiskola* egymástól függetlenül 1994 szeptemberében kezdték meg m ködésüket.¹²³

A tanfolyamok 10-15 f s csoportokban m ködnek, a kutatás során megkérdezett intézményvezet k¹²⁴ elmondása szerint a legjellemz bb módon olyan érdekl d k járnak ide, akik szeretnének a kés bbiekben felvételizni valamely fels oktatási intézménybe és kvázi el készít nek használják az itt megszerzett tudást, illetve sokan vannak a már meglev egzisztenciával rendelkező tanulók, akik kedvet éreznek a bennük lev kreativitás kibontakoztatására. Mivel a tanfolyamok nem szakmát tanítanak, hanem igyekeznek a fotografiai területekr l átfogó tudást adni a diákoknak, gyakran a képzés során derül ki, hogy a tanulónak tehetsége van az adott területhez és kedvet érez magában az ezzel való foglalkozáshoz.

A Kerekes Gábor és Stalter György által alapított ASA *Fotóstúdió* a korábbi fotóklubok mintájára ötvözte a hétvégi, klubszer összejöveteleket az ismeretátadással. Az alapítók korábban mindketten a *Fiatalok Fotóm vészeti Stúdiója* m vészeti vezet i voltak és úgy tapasztalták, nagy igény lenne az érdekl d k számára egy ilyen új típusú, kötetlen oktatást kidolgozni.¹²⁵

Az ASA tanfolyamai nyolcvanórás tanfolyamok, amelyek két szinten, kezd és haladó szinten folynak. A viszonylag kis óraszám miatt a kurzusokon egy-egy alkalommal az adott fotografiai szakterület képvisel i tartanak ismeretterjeszt jelleg el adásokat. A tanfolyamok célja nem egy szisztematikusan felépített konkrét ismeretanyag átadása, inkább a fotográfia egyes problémáin keresztül a képi gondolkodásmód népszerűsítése, a diákok saját érzékenysége, fogékonysága felkeltése a téma iránt.¹²⁶ A napról napra, a professzionális fotósok számára is követhetetlen technikai ismeretek elsajátítása nem követelmény, inkább azt tartják fontosnak, hogy mindenki saját érzékenységének megfelelő technikai felkészültséggel (amit egyébként kifejezetten technikai tankönyvekben l el lehet saját érdekl désüknek megfelelő en sajátítani) megtanuljon kreatívan gondolkodni a fotóban.¹²⁷

Bár Fuchs Lehel, a *Szellemkép Szabadiskola* alapító vezet je nem vállalta a kutatásban való részvételt, az iskola tájékoztató szövegéb l¹²⁸, a szintén általa alapított *Szellemkép* folyóiratból és más, az alakuláskor közrem ködött tanárral készített interjúból¹²⁹ rekonstruálható a képzés megalakulásának id szaka.

Az iskola el zményeir l, illetve a kezdeti tanári kar összetételér l tudósít a *Szellemkép* cím , mozgókép elméleti folyóirat 1989-ban indult.¹³⁰ A folyóiratban kezdetben kizárólag mozgókép témájú írások jelentek meg, 1991-t l t nik fel az állandó szerz k között Miltényi Tibor, esztéta, aki akkoriban kezdett el fotográfia elméleti írásokat publikálni. Miltényi 1987-

t l az Iparm vészeti F iskola Fotó szakának tanára, 1993- tól pedig szakvezető je. 1992-t l az újságnak saját fotórovata van, Miltényi szerkesztésében.

A Szellemkép tudósít arról is, hogy 1994 augusztusában került sor el ször fotós és videós alkotótábor megrendezésére.¹³¹ A fotószekcióban három kurzusra lehetett jelentkezni: dokumentum- és riportfotó, autonóm és kísérleti fotó, valamint portréfotó témakörben.¹³² Az 1995-ös táborra való felhívás az alkotótábort az év közbeni szabadiskolai oktatás szerves folytatásának és kiegészítésének titulálja. Az alapításhoz közeli tájékoztatóban megtalálható az oktatás célkit zése is: *š ..az eredeti szabadiskolák legjobb hagyományai szellemében a magas szint technikai szakmai ismeretek elsajátítása mellett a kreatív kifejezés és az autonóm m vészeti tevékenység fejlesztése.ö*¹³³

Az 1995 augusztusi alkotótábori jelentkezésre való felhívásban a fotó kurzusok tanárai is meg vannak jelölve, vagyis a portréfotó kurzust Zátonyi Tibor, a dokumentum-és riportfotót Gulyás Miklós, az autonóm és kísérleti fotót Fuchs Lehel tartották. El bbi két oktató neve mögött hangsúlyosan fel van tüntetve, hogy a Magyar Iparm vészeti F iskola fotó szakának tanárai.

A fotó szak tematikáját az iskola jelenlegi tájékoztatója szerint *š annak idején a Magyar Iparm vészeti Egyetem fotó szakának tanárai állították össze.ö*¹³⁴ Ezek a tanárok minden valószínű ség szerint Gulyás Miklós, Miltényi Tibor, illetve Zátonyi Tibor voltak.¹³⁵ Közrem ködésükkel a f iskolai tapasztalatokat hasznosítva több évfolyamos, szintenként egymásra épül szisztematikus képzési rendszer került kidolgozásra, amelynek f célja a szélesebb közönség számára is hozzáférhet vé tenni az addig kizárólag a fels oktatási rendszer keretében évente 10-12 ember számára rendelkezésre álló fotós képzést.

Az egymásra épül félévek során a diákok megtanulhatták a fotográfia technikai alapjait, illetve a különböz fotográfiai m fajokra nyerhettek rálátást az ilyen tematikájú kurzusokon.

A Szabadiskolában jelenleg három szinten folyik a képzés. Az els félévben a fotós alapismeretek sajátíthatók el, a második két félévben speciális fotográfiai(például kreatív portréfotó, riport- és dokumentumfotó, laborgyakorlatok..stb.), illetve elméleti (fotótörténet, fotóesztétika, m fajelmélet..stb.) ismeretekkel b vül a diákok tudása, a harmadik, három féléves képzési szakaszban pedig a specializáció id szaka. Ekkor a tanulók ún. šmesterkurzusokonö orientálódhatnak a nekik leginkább tetsz fotós terület felé (megrendezett fotó, fotogram, camera obscura..stb.), melyb l a képzés végére elkészítik és megvédik diplomamunkájukat. Az intézmény ugyan nem ad államilag elismert képesítést, saját legmagasabb szint tanfolyamát f iskolai szint nek határozza meg.

A Szellemkép Szabadiskola egykori vezető tanára, Gulyás Miklós 2003-ban alapította meg a *Fotografus.hu Alapítványi Fotóiskolát*.¹³⁶ Az iskolában jelenleg két szinten (egy félév kezdő, három félév haladó) folyik a képzés, valamint kétevente más fotós problematika köré szervezett úgynevezett speciál kurzusokon mélyíthetik el a végzett diákok tudásukat.¹³⁷ Az első félévben a diákok a fotográfia technikai és alapvető gondolkodásbeli sajátosságait sajátíthatják el különböző, ezt célzó gyakorlati feladatok segítségével. A második két félévben ismerkednek meg a gyakorlatok során a különböző fotográfiai műfajokkal, emellett elméleti tantárgyakat is tanulnak, fotótörténetet, illetve képkultúrát. A negyedik félév a záróvizsgakészítésének időszakára esik, amikor is az érdeklődésüknek megfelelő műfajban, konzulens tanárral együttműködve készítik el vizsgamunkájukat, illetve összeállítják saját portfóliójukat.¹³⁸ A speciál kurzusokon a meghirdetett területek iránt érdeklődők mélyíthetik el ismereteiket. Az iskola eddigi működése során két, három féléves speciál kurzust bonyolított le, egy kísérleti fotográfia és egy dokumentarista fotó témájú.

Az intézményvezetőkkel készített interjúk és a személyes fotográfus tanulói, majd oktatói¹³⁹ tapasztalataim magániskolákban végzett tanulók egy része általában továbbtanul valamilyen szakmai felsőoktatási intézményben, más részük az iskolában megszerzett tudást az érdeklődésének megfelelően önképzéssel párosítva igyekszik saját művészi elképzeléseit megvalósítva kiállításokon résztvevő alkotóként a fotográfiai közélet részévé válni. A végzettek nagy része azonban még ha vissza is tér korábbi civil foglalkozásához és a fotózás csak hobbi szinten lesz az élete része, akkor is a médium képi eszköztárát érti, a terület iránt érdeklődő kép befogadó lesz, aki már akarva-akaratlanul is megfertőzött egy igényes szemlélettel, képi kultúrában valamelyest járatos képnézővé vált. Valószínűsíthetően ez magyarázhatja a magániskolák töretlen népszerűségét akkor, amikor már a hivatalos intézményi keretek között is egyre több helyen van lehetőség fotográfiai ismeretek szerzésére. A magániskolák ugyanis véleményem szerint kielégítik azt az alapvető társadalmi igényt, amire a közoktatás nem képes, vagyis a tanulók érdeklődésének megfelelően, mégis szakmailag magas szintű oktatást az évtizedek során berögzített, jobbra már korszerűtlen tanítási elvek elhagyásával.

V. A kutatási eredmények értékelése, a további vizsgálatok lehetőségei

A jelenlegi kutatás arra vállalkozott, hogy feltárja a hazai fotográfiai oktatás működésének rendszerét, stratégiáit. A vizsgálati eredményekből kiderült, hogy a fotográfia oktatása a jó

esetben is a jelenlegi oktatáspolitikáé margóján helyezkedik el a többi vizuális, kreatív területtel egyetemben. Bár a napi sajtóban folyamatosan hallható, az európai szabályozással is összhangban levő szűzlogenő az innováció, az innovatív gondolkodásmód szerepe a közgondolkodásban, a közoktatásban viszont úgy tőnik, pont az ezt el segít területekre nem jut kellő figyelem.

Mind a közoktatásban, mind az intézményes szakoktatásban megállapítható tendencia, hogy az intézmények többsége nem intézményként, hanem egyéni kezdeményezések, preferenciák mentén működik, erre a szabályozások, vagy adott esetben azoknak teljes hiánya meg is ad minden lehetőséget. Ugyanakkor a terület oktatását érintő, egymás után kidolgozásra kerülő központi határozatok sok esetben a szakma megkérdezése nélkül, a gyakorlati működést át sem látó hivatalokban készülnek, amelyek nem hogy elre viszik, inkább hátráltatják, vagy éppen hogy veszélyeztetik a korszerű fotóoktatást.

Az oktatási intézmények számának növekedése önmagában is jól jelzi a médiummal kapcsolatos társadalmi igények meglétét, az ágazat fejlődését úgy tőnik, működési kereteinek kiszélesedése jelenthetné.

A további kutatások szolgálhatnák annak feltérképezését, hogyan lehetne a fotográfiai ismereteket a társadalom széles rétegei számára elérhetővé tenni, a fotókultúra értékeit az általános műveltség részévé tenni és elismertetni.

Természetesen a jelenlegi kutatás nem tudta a különböző intézményeket minden lehetséges szempont szerint elemezni, viszont a reményeink szerint a megteremtette az alapot a vizsgálatok folytatására. Nem lenne haszontalan továbbá az egyes intézmények múltját feltárni, hiszen a működésük fejlesztéséhez fontos tanulságokkal szolgálna az elmúlt időszakok mechanizmusainak ismerete.

---

¹ Kutatási terv, A fotóművészeti mező vizsgálata Magyarországon, áltéma kódszáma: 1881, 2006.

² Kemenesi Zsuzsanna: *Intézményvizsgálat a fotóművészet szakmai szervezetei és a fotográfia nyilvánosságra hozásával (is) foglalkozó intézmények körében és a fotóművészeti ösztöndíjakról*, kézirat, 2008., 2.o.

³ OKJ-szám: 54 211 01

⁴ Itt jegyzendő meg, hogy pont erre a tényre hivatkozva fogalmazódott meg 200X-ben az az igény, hogy a Magyar Képzőművészeti Egyetemen kerüljön bevezetésre a fotóművész képzés. A képzés tervezet kidolgozója Szilágyi Sándor, szakíró volt, azonban a képzés végül az elsősorban pénzügyi okokra hivatkozva nem indult el az intézményben.

⁵ Forrás: A Művészeti Szakközépiskolák Országos Szövetsége nyilvántartása, 2008.

⁶ Az egyszerűség kedvéért a fotóművészeti szakma kifejezés alatt Kemenesi Zsuzsanna fotográfiai intézményvizsgálat tanulmányában megnevezett intézményrendszerbe tartozók körét értem.

⁷ Az iskola 2003-ban betagozódott az iskolarendszeren kívüli felnőttképzés rendszerébe és felvette a Bálint György Újságíró Akadémia nevet. In: Bemutkozás, Bálint György Újságíró Akadémia, http://www.muosz.hu/szervezet_fo.php?page=akademia

⁸ Azok az alkotók, akik a művészeti szakmai szervezetek tagjai, a Pécsi József Ösztöndíjban részesültek, részt vesznek a Kemenesi i.m. által a fotóművészeti intézményrendszer részeként definiált kiállítóhelyek tárlatain.

⁹ A Szellemkép Szabadiskola vezetője, Fuchs Lehel elzárkózott a kutatásban való közreműködéstől.

¹⁰ A kérdéssor a tanulmány mellékleteként kerül közzétételre.

¹¹ Sajnos, a vizsgálni kívánt intézmények közül néhány iskola nem egyezett bele a hallgatói monitoring kutatásba.

¹² A kérdéseket mellékletként közlöm.

¹³ Josef Maria Eder: *Geschichte der Photographie, II.*, Verlag von Wilhelm Knapp, Wien, 1932., magyarországi kiadása: Hógyf Editio, Budapest, 1995. és *The international encyclopedia of higher education* ed. Asa S. Knowlton, Jossey-Bass Publishers San Francisco, Washington, London, 1978., Vol.7., 3229-3231.o.

¹⁴ A fotó szakosztály első tájékoztatója 1914 szeptemberében jelent meg, Fővárosi Levéltár, Iktatószám 343/1914.

¹⁵ Bár a szak alapítási dokumentumai nem hozzáférhetőek sem a szakvezetőnél, sem a jelenleg Moholy-Nagy Művészeti Egyetem néven működő egykori főiskola levéltárában, a szak saját BA akkreditációs anyagában ez az évszám van megjelölve, valamint 1988-ban dokumentálható módon, ismertető kiadvány megjelentetésével együtt kiállítás volt az első végzős fotó szakos hallgatók munkáiból a Zsámbéki Galériában, ami szintén ezt az évszámot valószínűsíti. Ezzel együtt különböző publikációkban, például a Fotóművészet a szak húsz éves jubileuma alkalmából közölt összeállításában az alapítók 1985-öt nevezik meg az indulást évének in: Baki Péter: Húszéves a felsőfokú fotográfusképzés óráján, interjú a Magyar Iparművészeti Főiskola fotó szakának létrehozóiával, *Fotóművészet*, 2005/1-2. szám

¹⁶ *Itt vagyunk, 100 év képekben feketén-fehéren*, A Képző- és Iparművészeti Szakközépiskola Alkalmazott fotográfia szakosztályának centenáriumi kiadványa, Budapest, 2007.

¹⁷ Keller Katalin: *A fotográfus-képzés kezdetei Magyarországon*, in: Fejezetek a fotóoktatás történetéből I, kézirat, 1980., kivonat közölve: *Itt vagyunk, 100 év képekben feketén-fehéren*, a Képző- és Iparművészeti Szakközépiskola Alkalmazott fotográfia szakosztályának centenáriumi kiadványa, Budapest, 2007.

¹⁸ Böröczky Virág: *A fotográfia oktatása Magyarországon a művészeti képzésben*, egyetemi szakdolgozat, ELTE Művészettörténeti Intézet, 2007., kézirat

¹⁹ *Fénykép az ezredfordulón, Tendenciák a XX. század végi fotográfiában*, szerk. Szarka Klára, Magyar Fotóművészek Szövetsége, Budapest, 2000.

²⁰ A jelenleg hatályos Nemzeti Alaptanterv a 243/2003. (XII.17.) kormányrendelet mellékleteként jelent meg.

²¹ Középfokú iskolában 9-10. osztályban 9-15%, 11-12. osztályban 5% a javasolt.

²² Az intézet 2007 óta működik jelenlegi struktúrájában, előző intézményei az Országos Köznevelési Intézet, Professzorok Háza, Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum voltak. Forrás: *Az államháztartás hatékony működését elősegítő szervezeti átalakításokról és az azokat megalapozó intézkedésekről szóló 2118/2006. (VI. 30.) kormányrendelet* alapján intézetünk 2007. január elsejétől új szervezeti keretek között működik tovább.

²³ Az intézet honlapján közzéteszi az aktuális kutatások eredményeit, illetve az Új Pedagógia Szemlében publikált tanulmányokat. A vizuális nevelés témakörében publikált írások hozzáférhetőek a <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=kulcskeres&kat=sub&kulcs=48&szo=vizu%C3%A1lis+nevel%C3%A9s> címen.

²⁴ Bodóczy István: Rajz, vizuális kultúra tantárgy tanítása a középiskolában - a 2003-as obszervációs felmérés tapasztalatai, <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=kulcskeres&kat=sub&kulcs=48&szo=vizu%C3%A1lis+nevel%C3%A9s>

²⁵ A kutatás szerint jellemzően a Magyar Képzőművészeti Egyetem, az Iparművészeti Egyetem, illetve a tanárképző főiskolákból kerülhetnek ki a jövőbeli rajztanárok. A képzési intézményekben viszont jellemzően nem szerepel a tantárgyi programban a fotográfiai ismeretek oktatása, tehát a terület oktatását csak továbbképzéssel tudnák megoldani.

²⁶ Bodóczy, 2003.

²⁷ Pallag Andrea: *A megújult érettségi vizsga lehetőségei a rajz és vizuális kultúra tantárgy számára*, Oktatókutatás és Fejlesztés Intézet, http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=Uj_Erettsegi-15_Pallag_meguult_erttsegi

-
- ²⁸ Jakab György: *Adalékok a mozgóképkultúra és médiaismeret modul tantárgy helyzetelemzéséhez*, 2005., <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=kulcskeres&kat=sub&kulcs=48&szo=vizu%C3%A1llis+nevel%C3%A9s>
- ²⁹ *Alkalmazott fotográfus szakképesítés központi programja*, f szerkeszt : Sz cs Miklós, szerk.: Sz csné Hobaj Tünde, L rincz Gy z , M vel dési és Közoktatási Minisztérium, Budapest, 1996.
- ³⁰ Központi program, 1996.
- ³¹ A Képz -és Iparm vészeti Szakközépiskola az ország legnagyobb tradíciókkal rendelkező közép fokú fotó oktatási intézménye, a képzés 1914 óta folyik itt. A fotó szak vezetője 1979 óta Tímár Péter fotográfus.
- ³² Forrás: A M vészeti Szakközépiskolák Országos Szövetsége nyilvántartása, 2008.
- ³³ A csoport oktatója a Pécsi Tudományegyetem fotó tanára, Obrodina Tamás, interjú Obrodina Tamással, 2008. november 21.
- ³⁴ Éppen ezzel az indokkal a Képz -és Iparm vészeti Szakközépiskola fotó szakának vezetője, Tímár Péter visszautasította a hallgatói kérd íves vizsgálatot.
- ³⁵ A szerző beszélgetése Tímár Péterrel, 2008. február 28.
- ³⁶ Tímár Péter hozzászólása *A fényképezőkészítés átalakulása* című kerekasztal-beszélgetésen, in: Szarka, id. m , 2000., 232.o.
- ³⁷ Interjú Tímár Péterrel, 2008. november 14.
- ³⁸ A szerző beszélgetése Tímár Péterrel, 2008. március 25.
- ³⁹ Interjú Tímár Péterrel, 2008. november 14.
- ⁴⁰ A Képz -és Iparm vészeti Szakközépiskola Alkalmazott fotográfus szakosztályának tájékoztatója, 2008. <http://www.kiskepzo.hu/fotografia.html>
- ⁴¹ *Tanmenet Képz -és Iparm vészeti Szakközépiskola Fotó Szakosztály I. évfolyama számára, 1993-94-es tanév*, összeállította: Tímár Péter, 1993. október 23., kézirat
- ⁴² A szerző beszélgetése Tímár Péterrel, 2008. március 26.
- ⁴³ A szerző beszélgetése Tímár Péterrel, 2008. március 26.
- ⁴⁴ *Tanmenet Képz -és Iparm vészeti Szakközépiskola Fotó Szakosztály II., III., IV.. évfolyama számára, 1993-94-es tanév*, összeállította: Tímár Péter, 1993. október 23., kézirat, kutatási célra közölve
- ⁴⁵ Tímár, 1993.
- ⁴⁶ Tímár, 1993.
- ⁴⁷ Tímár, 1993.
- ⁴⁸ Interjú Tímár Péterrel, 2008. november 14.
- ⁴⁹ Forrás: Országos Képzési Jegyzék, www.okj2006.hu
- ⁵⁰ 1/2006.(II.17.) OM rendelet, Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 2006.
- ⁵¹ A Szociális és Munkaügyi Minisztérium közleménye <http://www.szmm.gov.hu/main.php?folderID=16183&articleID=33340&ctag=articlist&iid=1>
- ⁵² Interjú Lázár Zsuzsával, 2008. október 27.
- ⁵³ A *Budapesti Szolgáltató- és Kézművesipari Szakképzési Iskola* igazgatójának közlése.
- ⁵⁴ *Fényképezés*, szerk. Baki Péter, Magyar Fotográfiai Múzeum, Magyar Fotóművészek Szövetsége, Budapest, 2008.
- ⁵⁵ Forrás: www.nive.hu
- ⁵⁶ A képzéssel betölthető munkakörök a Foglalkozások Egységes Osztályozási Rendszere (FEOR) 5341-es számon megtalálhatók az OKJ jegyzékben.
- ⁵⁷ Az iskola története In: www.kemuves-prateru.sulinet.hu
- ⁵⁸ A legátfogóbb írások: Sevcsik Jenő: Egy fotó-pedagógus emlékei I, *Fotóművészet*, 1968/4., 26-34.o: Csik, István: Beszélgetés dr. Sevcsik Jenővel, *Fotóművészet*, 1978/2., 9.o
- ⁵⁹ Lévai Jenő 1999 óta vezeti a fényképezőkészítést, elődje Heffele József volt.
- ⁶⁰ Interjú Lévai Jenővel, 2008. október 27.
- ⁶¹ Fényképezés és fotótermék kereskedelmi szakképzés központi programja, Oktatási Minisztérium, Budapest, 2007.
- ⁶² OKJ jegyzék, 2006.
- ⁶³ Lévai 2008.
- ⁶⁴ Lévai, 2008.
- ⁶⁵ Lévai, 2008.
- ⁶⁶ A legnagyobb iskolai seregszemle az évek óta megrendezésre kerülő pécsi Ifjú Alkotók Kiállítás.
- ⁶⁷ A 2006-os OKJ módosításnak megfelelően, hatályos Szakmai és vizsgakövetelmények a Nemzeti Fejlesztési és Szakképzési Intézet honlapján olvashatók. www.nive.hu

- ⁶⁸ M vel dési Minisztérium, 1996.
- ⁶⁹ Alkalmazott fotográfus szakképesítés szakmai és vizsgakövetelményei, 2008.
- ⁷⁰ Lázár Zsuzsa, a Budai Rajziskola igazgatója, Tímár Péter, a Képz és Iparm vészeti Szakközépiskola fotó szakosztályának vezetője, id. interjúk
- ⁷¹ Az iskola Tanulmányi Osztályának vezetője a Szövetség levéltárába irányított. A levéltár viszont jelenleg a szervezet költözése miatt cca. egy évig nem látogatható, vezetője szintén nem tudott a jegyz könyvekben sem a fotóriporter képzés indulásával kapcsolatos évszámot mondani.
- ⁷² www.muosz.hu
- ⁷³ Gera Mihály: Egy gép és semmi más? Beszélgetés Keleti Évával a magyar fotóriporter képzésről, fotóm vészet, 1974/4., 42.o.
- ⁷⁴ Gera, 1974.
- ⁷⁵ Interjú Pólya Zoltánnal, 2008. november 13.
- ⁷⁶ Felsőfokú fotóriporter képzés a Kaposvári Egyetemen volt, azonban a képzés 2007-től átadta helyét a bolognai követelményekkel összhangban levő fotográfia BA képzésnek. A Népszabadság fotóriporter iskolája az 2008/2009-es tanév óta nem indít új tanfolyamot.
- ⁷⁷ A fotóriporter szaktanfolyam tájékoztatója 2008/2009-es tanév, www.muosz.hu
- ⁷⁸ Id. Tájékoztató 2008/2009
- ⁷⁹ Id. Pólya, 2008.
- ⁸⁰ 16/1994. (VIII.8.) MKM rendelet melléklete, Fotóriporter szakképesítés szakmai és vizsgakövetelményei
- ⁸¹ Pólya, 2008.
- ⁸² Pólya, 2008.
- ⁸³ 208/2005. számú Kormányrendelet a felső oktatási alap- és mesterképzésről, valamint a szakindítás eljárási rendjéről, in: www.mab.hu, a Magyar Akkreditációs Bizottság honlapja
- ⁸⁴ A fotográfia alapképzési szak képzési és kimeneti követelmények olvashatók ötöbbség között az Országos Felső oktatási és Információs Központ honlapján, www.felvi.hu
- ⁸⁵ Fotográfia BA szak akkreditációs dokumentuma
- ⁸⁶ A képzés bevezetésének körülményeit a jelenleg hozzáférhető információk alapján részletesen tárgyaltam a Fotográfia oktatása Magyarországon a mesterképzésben című egyetemi szakdolgozatomban, kézirat, 2007.
- ⁸⁷ A Magyar Fotóművészek Szövetsége megalakulása, *Fotó*, 1956/9., 1-3. o.
- ⁸⁸ Albertini Béla interjúja Féner Tamással, a Magyar Fotóművészek Szövetsége akkori vezetőjével in: *Féner Tamás Corpus 1964-2004*, Kaposvári Egyetem Művészeti Főiskolai Kar, Kaposvár, 2005., osz.n.
- ⁸⁹ Az egyik legfontosabb forrás Katona István, MSZMP Központi Bizottságának munkatársa, fotográfus visszaemlékezése, Bacskai Sándor: Én semmilyen formában nem engedtem be a Szövetségbe a politikátóó interjú Katona Istvánnal, Adalékok a Magyar Fotóművészek Szövetsége történetéhez, *Fotóművészet*, 1997/5-6.
- ⁹⁰ A KISZ KB felmérése a fiatal művészek helyzetéről, 1976. kézirat, Magyar Fotográfiai Múzeum levéltára
- ⁹¹ A Fiatalok Fotóművészeti Stúdiója Működési Szabályzata, 1976. november 16., 1.o. kézirat, Magyar Fotográfiai Múzeum levéltára
- ⁹² A Fiatalok Fotóművészeti Stúdiója jegyzőkönyvei 1977-86., Magyar Fotográfiai Múzeum levéltára
- ⁹³ Kissné Bognár Krisztina vezetője, in: *A Magyar Iparművészeti Egyetem Levéltára Repertórium* (1880-1990), Magyar Iparművészeti Egyetem, Budapest, 2001., 10-13.o.
- ⁹⁴ Az Iparművészeti Főiskolán az új struktúrában a felvételt nyert hallgatók az első két félévben általános elméleti, rajzi, forma- és anyagismereti oktatásban, illetve szakos előkészítésben részesültek. Az első év végén bizottsági döntés alapján szakosodtak, így a harmadik félévtől folyt a főiskolai szintű szakos tervező képzés, valamint az egyetemi végzettséget nyújtó gobelin szakos, tanár szakos és menedzseri oktatás. A hatodik félév végén a tervező képzésben résztvevők pályázhattak a szintén egyetemi oklevelet adó mestertervezői kurzuson való részvételre. A főiskolai fokozaton kétszakos, az egyetemen egyszakos, míg a mesterképzésben speciális egyszakos oktatás folyt. Az átalakítás a szervezeti kereteket is érintette. A tanszékek helyett öt intézet (Alapképzési, Tervező képzés, Mesterképzés Intézet, valamint az Elméleti és a Gyakorlati Képzés Intézete) jött létre. Az intézeteken belül különböző elnevezésekkel (pl. stúdió, csoport, osztály, mesterhely) működtek az egyes ágazatokat képviselő és más speciális feladatokat ellátó oktatási egységek. 1983-86 között huszonegy, 1986-tól nyolc kisebb egységgel működött az intézet, ebben kapott helyet a fotó szakirányt magában foglaló Vizuális Kommunikációs Tervező Stúdió.
- ⁹⁵ *A Magyar Iparművészeti Egyetem rövid története*, Az Országos Magyar Királyi Iparművészeti Iskola értesíti, évkönyvei és a Magyar Iparművészeti Egyetem kiadványai valamint Mezei Ottó, Bunder-Todorov Ilona és Kissné Bognár Krisztina írásai nyomán összeállította: Prékopa Ágnes, Magyar Iparművészeti Egyetem, Budapest, 2005., 17.o.

- ⁹⁶ A űfotográfiaö alapképzési szak képzési és kimentti követelmények olvashatók ötöbdek között ó az Országos Fels oktatási és Információs Központ honlapján, www.felvi.hu
- ⁹⁷ A Moholy-Nagy M vészeti Egyetem fotográfia BA szakának programja, összeállította: Szalontai Ábel szakvezet , 2007., eddig nem közölt kézirat
- ⁹⁸ A fotográfia BA szak célkit zése, in: Szalontai, 2007.
- ⁹⁹ Szalontai, 2007.
- ¹⁰⁰ A szerz beszélgetése Szalontai Ábel szakvezet vel, 2008. 01.12-én
- ¹⁰¹ Szakindítási kérelem, Kaposvári Egyetem, M vészeti F iskolai Kar, űfotográfiaö alapképzési szak (BA), nappali képzés, Kaposvár, 2006.
- ¹⁰² Albertini Béla: Fotóriporter-és képszerkeszt képzés Kaposváron, *Fotóriporter*, tematikus szám, 2007/1., 7.o.
- ¹⁰³ Albertini, 2007., 22.o.
- ¹⁰⁴ *Akkreditációs jelentés, Fotóriporter és képszerkeszt f iskolai szint képzés*, Kaposvári Egyetem M vészeti F iskolai Kar, Kaposvár, 2008., kézirat
- ¹⁰⁵ Akkreditációs jelentés, 2008.
- ¹⁰⁶ A szak alapításának dokumentációja a Magyar Képz m vészeti Egyetem Levéltárában található, a szak saját történetét feldolgozó tanulmány gy jtemény ezeket az évszámokat jelöli meg, In: Intermédia, Magyar Képz m vészeti Egyetem, Intermédia Tanszék, Budapest, 2008.
- ¹⁰⁷ Peternák Miklós: Intermédia fotográfia, *Fotóm vészet* online
- ¹⁰⁸ <http://www.intermedia.c3.hu/im/foim.html>
- ¹⁰⁹ Interjú Peternák Miklóssal, 2008. november 12.
- ¹¹⁰ Az intermédia szak tantárgyainak leírása <http://www.intermedia.c3.hu/im/foim.html#tanprog>
- ¹¹¹ Id. interjú, 2008.
- ¹¹² Id. tantárgyi leírás, 2008.
- ¹¹³ Id. interjú, 2008.
- ¹¹⁴ A tantárgyi hálóban a vizuális dokumentálás, illetve a vizuális kommunikáció cím kurzusok keretében folyik fotó- és film oktatása, interjú R. Nagy Józseffel, 2008. november 14.
- ¹¹⁵ A fotótechnika változásait jól mutatja, hogy R. Nagy közlése szerint Miskolcon például nem lehet fekete-fehér filmet kapni. Id. R. Nagy interjú, 2008.
- ¹¹⁶ Id. R. Nagy Interjú, 2008.
- ¹¹⁷ A *Fotó Szak leírása*, összeállította: Szilágyi Sándor, kézirat
- ¹¹⁸ A szerz beszélgetése Szilágyi Sándorral, 2008. február 20., Szilágyi Sándor, Beke László és Peternák Miklós levelezése, 2003.
- ¹¹⁹ Interjú Kerekes Gáborral, 2008. október 22-én
- ¹²⁰ Id. interjú, 2008.
- ¹²¹ Tantárgyi program, 2008/2009. űzi félév, Pécsi Tudományegyetem M vészeti Kar, Vizuális kar
- ¹²² Interjú Obrodina Tamással, 2008. november 21-én
- ¹²³ Egyik iskoláról sem találtam írott bejegyzést, az évszámok az intézmények saját tájékoztatójuktól származnak.
- ¹²⁴ Interjú Gulyás Miklóssal, Stalter Györggyel, 2008.
- ¹²⁵ Interjú Stalter Györggyel, 2008. november 8.
- ¹²⁶ Id. Stalter interjú, 2008.
- ¹²⁷ Stalter György hozzászólása A fényképészképzés átalakulása cím kerekasztal beszélgetésen, In: *Fénykép az ezredfordulón, Tendenciák a XX. század végi fotográfiában*, Magyar Fotóm vészek Szövetsége, Budapest, 2000.
- ¹²⁸ Tájékoztató a Szellemkép Szabadiskoláról, 2008 űzi félév, www.szellemkep.hu
- ¹²⁹ Interjú Gulyás Miklóssal, 2008. május 12.
- ¹³⁰ Szellemkép, a Magyar Független Film- és Videoszövetség folyóirata, 1989. I. évf. 1. szám, szerkeszt k: Dér András, Fuksz Lehel, Medgyesi Gabriella, az 1990/4-5. számtól kezdve Dér András nevével nem találkozhatunk a szerkeszt k között.
- ¹³¹ M vésztelep Pacsán, Fotós és filmes m vészeti alkotótábor, *Szellemkép*, 1995/1., o. n.
- ¹³² A kurzusokat a tájékoztató szerint Gulyás Miklós, Fuchs Lehel és Matócsik András vezette.
- ¹³³ Id. írás, *Szellemkép*, 1995/1.
- ¹³⁴ Tájékoztató, 2008.
- ¹³⁵ Gulyás, 2008., Szóban meger sítette Miltényi Tibor és Zátonyi Tibor is.
- ¹³⁶ Interjú Gulyás Miklóssal, 2008. május 12.
- ¹³⁷ *Az iskoláról*, a Fotografus.hu Alapítványi Fotóiskola tájékoztatója, www.fotografus.hu
- ¹³⁸ Id. Az iskoláról, 2008.
- ¹³⁹ A szerz iskolarendszeren évekig tanult az intézményrendszeren kívüli magánintézményekben, több éve elméleti oktatóként közrem ködik ilyen iskolában.